

Biopolitiken, regerandekomplexet och det nyliberala subjektet

En läsning av tre begrepp hos Michel Foucault

Av: Vicki Broberg
Handledare: Gustav Strandberg

Abstract

This paper explores the relationship between the concepts: biopolitics, governmentality and the neoliberal subject, in Michel Foucault's late work. In the study of these concepts, I have applied a careful attention to Foucault's analytic of power. The question of how to understand the politicization of life, i.e. bio-politics, within the framework of a liberal and neo-liberal governmentality are addressed in this paper. By analysing the affinity between the two concepts, bio-politics and governmentality we can proceed with the sufficient tools to get an analytical grip of the neoliberal subject. Foucault's notion of the neoliberal subject is also raised and problematized with the neoliberal phenomenon of debt.

Innehållsförteckning

Inledning.....	4
Syfte.....	5
Disposition och metod.....	6
Forskningsöversikt och Litteratur.....	7

Del I

1.1 En ny maktanalytik.....	10
1.2 Bio-maktens två former.....	12
1.3 Regerandekomplexet.....	16

Del II

2.1 Liberalismens regerandekomplex och homo economicus.....	20
2.2 Nyliberalismens regerandekomplex.....	23
2.3 Det nyliberala subjektet.....	25
2.4 Det skuldsatta subjektet.....	31
2.5 Frågan om motstånd.....	32
2.6 Slutsats.....	34

Litteratur	36
-------------------------	-----------

Inledning

Den här uppsatsen ämnar undersöka Foucaults senare tänkande och då i synnerhet de tre begreppen biopolitik, regerandekomplex och det nyliberala subjektet. Detta i syfte att analysera samspelet eller friktionen mellan dessa begrepp och deras aktualitet idag.

Utgångspunkten är Foucaults föreläsningsserier från 1978-79 på Collège de France betitlad *Biopolitikens födelse*.¹ Biopolitikens begreppsliga öde fick aldrig den klarhet som den hoppfulla titeln stipulerade, snarare än att se dagens ljus, föll begreppet i skymundan och uppgick alltmer i det besläktade begreppet regerandekomplexet, som kom att bli något av ett nyckelbegrepp i Foucaults senare verk och föreläsningar. Det är anmärkningsvärt att Foucault i 1979-års föreläsningsserie för första gången avhandlar ett historiskt material som är samtida, med hans egen tid. Det är som att Foucault griper efter ett skeende, i dess tillblivelse, nämligen nyliberalismens i dess födelse. Foucault föregriper på ett skarpt sätt denna rudimentära form av nyliberalism vars gestalt sprang fram som något nytt, med en distinkt karaktär som avvek från den klassiska liberalismen ekonomiska regerande. Vi möts i föreläsningarna av en deskriptiv anda, som klart och tydligt redogör för nyliberalismen i dess tyska och amerikanska förlaga. Det går inte att finna en antydning till ett ställningstagande eller en positionering emot nyliberalismen, vilket har föranlett spekulationer kring huruvida Foucault själv skulle ha blivit nyliberal. Att Foucault skulle ha blivit liberal är något jag betvivlar, snarare kan man se hans starka intresse för nyliberalismens idéhistoriska rötter som ett medel till att förstå den samtid som utspelade sig i Frankrike och andra Europeiska länder.² Han uppehåller sig i flera föreläsningar vid både den tyska formen av nyliberalism (ordoliberalismen) och den amerikanska nyliberalismen (även kallad anarkoliberalismen). Analysen av den tyska/amerikanska nyliberalismen berör för Foucault inte bara en aktuell ekonomisk historia, utan snarare är den enligt honom det nödvändiga ramverket för att belysa biopolitikens problematik.

1Michel Foucault, *Biopolitikens Födelse*, övers. Gunnar Holmbäck och Sven-Olov Wallenstein,(Hägersten:Tankekraft Förlag, 2014).

2 Projektet att förnya liberalismen och dess ekonomiska doktriner initierades redan på 1930-talet med Walter Lippmans kollokvium i Paris 1938, projektet förhindrades dock av andra världskrigets utbrott. Mont Pèlerin-samfundet som grundades efter krigsslutet 1947 av Von Hayek karaktäriseras som återupptagandet av det nyliberala projektets vars fundamentala idéer hade formats på Lippmans kollokvium. I den vackra kurorten Mont Pèlerin, i Schweiz, samlades åter igen ekonomer, entreprenörer och akademiker från både USA och Europa under en veckas tid för att skapa ett transatlantiskt nätverk som skulle verka för att sprida nyliberala idéer och på lång sikt förändra den ekonomiska politiken. För mer om nyliberalismens idéhistoria se Philip Mirowski och Dieter Plehwe (red)*The Road from Mont Pèlerin: The Making of the Neoliberal Thought Collective* (Cambridge: Harvard University Press, 2009).

Det bör även framhåvas att Foucault inte laborerar med någon ideologikritik i analysen av de nyliberala läroarna från de amerikanska ekonomerna Gary Becker och Milton Friedman, till den tyska ordoliberalismens främsta förespråkare. Man kan förstå det som att han företar sig ett analytiskt sökande efter det nya med nyliberalismen utan normativa anspråk att affirmera eller negera. Det tycks finnas en vilja hos Foucault att blottlägga liberalismens mångfaldiga natur som skilda *regeringsteknologier* med olika existensbetingelser och praktiker för styrning av subjektet och befolkningen genom ekonomin och miljön.

Idag har mer än tre årtionden förflutit sedan Foucaults föreläsningar året 1979 som trots titeln kretsade betydligt mer kring nyliberalismens födelse, än biopolitikens födelse. Den reella utvecklingen av nyliberalismen skulle extremt kortfattat kunna beskrivas genom en serie ingrepp i den sociopolitiska sfären genom att öppna upp för privatiseringar inom den offentliga sektorn, avregleringar på marknaden både den ekonomiska och den finansiella, samt ett nedmonterade av välfärdsstaten. Vi har onekligen bevittnat både ekonomiska kriser och strukturella förändringar de senaste 30 åren som motiverar att undersöka hur Foucaults föreläsningar om nyliberalismens ekonomiska doktriner aktualiseras idag i ljuset av den gångna tiden, men också den nuvarande som alltigenom präglas av nyliberala strukturer. En aspekt som är väsentlig för att förstå hur nyliberalismen har utvecklats är frågan om ekonomisk (moralisk) skuld, både på mikro och makro nivå. Det skall dock sägas att Foucault i hans föreläsningar, inte berör frågan om ekonomisk skuld, men han ger oss däremot väsentliga verktyg för att kunna analysera de tekniker och praktiker som används för att skapa subjekt som i högsta grad är i bruk även idag, i vår alltmer skuldtyngda ekonomi.

Syfte

Uppsatsen syfte är att arbeta med de tre foucauldianska begreppen: biopolitik, regerandekomplex och det nyliberala subjektet, med förhoppningen om att denna begreppsliga dynamik skall öppna upp för nya spår och sätt att betänka relationen mellan liv och politik. Foucault deklarerade initialt att han i föreläsningsserien *Biopolitikens födelse* skulle behandla biopolitiken, men för att kunna göra det var han tvungen att analysera liberalismens regeringsförnuft, som han själv beskriver det, ”är det bara om man förstått vad denna regeringsregim som kallades liberalismen var, som man kan förstå det som kallas biopolitik.”³ Det är dock inte klart hur man ska förstå biopolitikens relation till liberalismen och nyliberalismen, då Foucault aldrig efterlämnade någon explicit analys av kopplingen ifråga, och i viss mån är det denna oklarhet som uppsatsen ifråga vill undersöka. Jag

³Foucault, *Biopolitikens födelse*, s. 43.

kommer i det som följer att tematisera förbindelsen mellan biopolitiken och dess regerandekomplex i den klassiska liberalismen och i nyliberalismen med ett särskilt fokus på nyliberal subjektivering.

Metod och Disposition

I föreliggande uppsats kommer ansatsen vara att rekonstruera relationen mellan de tre begreppen bio-makt/biopolitik, regerandekomplex och det nyliberala subjektet.

För att kunna analysera relationen mellan biopolitik, regerandekomplex och det nyliberala subjektet behöver vi följa i Foucaults fotspår och betrakta maktens effekter både utifrån ett makroperspektiv på den moderna (biopolitiska) statens framväxt och genom att applicera ett mikroperspektiv och kasta ljus på de teknologier och strategier som används för subjektiveringen av individer. Bakom dispositionen av kapitlen finns en kronologisk logik, där utgångspunkten kommer från Foucaults ”maktanalytik” från *Sexualitetens historia* och hans presentation av den nya biomakten/biopolitiken.⁴ De två andra huvudsakliga källor som uppsatsen kommer att analysera är Foucault föreläsningsserier *Säkerhet, territorium och befolkning* (hädanefter *STB*) och den därpå följande *Biopolitikens födelse (BF)*.⁵ Mellan föreläsningsserien *STB* och *BF* finns en direkt kontinuitet, vilket har motiverat att arbeta med båda dessa föreläsningsserier, och nära följa det tänkande som tar vid förra årets slutpunkt och som vidareutvecklar samma problematik rörande befolkningen, den politiska ekonomin och frågan om regerandet. I det inledande avsnittet 1.1 ”En ny maktanalytik” presenteras kort Foucaults sätt att analysera och förstå: maktrelationer, frihet och subjektet. I det följande avsnittet 1.2 ”Biomaktens-två former” undersöks den nya makten och de teknologier som centrerats på det mänskliga livet, både individen och arten och dess samröre med liberalismens. Avsnitt 1.3 ”Regerandekomplexet” kommer att gå igenom regerandekomplexet, dess begreppsliga historik och dess teologiska bakgrund. Det är nödvändigt att gå igenom regerandekomplexets begreppsliga historik för att förstå hur de hänger samman med uppkomsten av nya teknologier för subjektivering. Men också för att det är endast genom begreppet regerandekomplexet som vi kan undersöka kopplingen mellan liberalismen, nyliberalism och biopolitiken.

Del II av uppsatsen kommer mer kortfattat behandla det liberala regerandekomplexet och mer ingående utveckla det nyliberala regerandekomplexet och i synnerhet fokusera på vilken typ av subjekt som uppstår inom det nyliberala regerandekomplexet. Avsnitt 2.1 ”Liberalismen regerandekomplex” ämnar fungera som en kontrastyta för de kommande avsnitten. För att vi bättre ska förstå hur nyliberalismen skiljer sig från liberalismen måste nämligen få ett bättre grepp om hur

⁴Michel Foucault, *Sexualitetens historia Band 1 Viljan att veta*, övers. Britta Gröndahl (Göteborg: Daidalos AB, 2002).

⁵Michel Foucault, *Säkerhet, territorium, befolkning*, övers. Kim West (Hägersten: Tankekraft Förlag, 2010).

Foucault ser på liberalismen. I 2.2 "Nyliberalismens regerandekomplex", kommer vi gå igenom den tyska ordoliberalismen vars nyliberala form fick ett stort inflytande i Foucaults samtida Frankrike. I det följande avsnittet 2.3 "Det nyliberala subjektet", undersöks hur ett nyliberalt subjekt formats av det nyliberala regerandekomplexet (i både dess tyska och amerikanska form) med särskilt fokus på det ekonomiska betraktelsesättet och föreställningen om humankapitalet. I 2.4 "Det skuldsatta subjektet" fördjupas och problematiseras föreställningen om det nyliberala subjektet utifrån vår tids aktualitet, med skulden som ett nytt maktparadigm. I det sista avsnittet 2.5 "Frågan om motstånd" knyter vi an till Foucaults maktanalytik som har legat som ett filter för uppsatsens undersökning av de tre begreppen och avslutar med frågan om motståndets möjlighet.

Forskningsöversikt

Publiceringen av Foucaults årliga föreläsningar på Collège de France de France under 1970-talet har gett upphov till en ny reception av Foucaults senare tänkande, men även i en viss mån problematiserat uppdelningen av Foucaults tänkande i de tre huvudsakliga perioderna: det arkeologiska, det genealogiska och det etiska. Foucaults senare tänkande har fått ett stort utrymme inom den samtida forskningen, av den anledningen är det kanske mest lämpligt att tala om olika stridande läger där det råder delade meningar om hur man ska förstå hans senare period. En angelägen stridsfråga är huruvida man ska se föreläsningarna (både på Collège de France de France och på andra lärosäten i USA) och de senare tillkomna verken om sexualitetens historia som en ny fas och ett slags metodologiskt och begreppsligt brott med hypotesen om ett återvändande till subjektet.⁶ Det andra lägret läser in en annan begreppslig kontinuitet i allmänhet i Foucaults teoretiska ansatser och i synnerhet i hans senare förståelse av subjektet. De forskare som uppsatsen ifråga använder sig av, är kritiska till föreställning om subjektets återupprättelse i Foucaults sista föreläsningsserier om självkonstitution i antikens praktiker. Det finns även en splittring i frågan om hur man ska analysera Foucaults förhållande till nyliberalismen. Forskare som Michael Behrent och Daniel Zamora hävdar i sin *Foucault and Neoliberalism* att Foucault i sitt senare tänkande närmade sig nyliberalismens, och såg potential i dess mer frihetliga och mindre disciplinära maktutövning.⁷ Zamoras och Behrents, i mina ögon forcerade läsning av Foucault som nyliberal har fått mycket kritik.⁸ Denna uppsats tar position mot en tolkning av Foucault som en nyliberal, vilket även har motiverat valet av den forskningslitteratur som vi nu ska gå igenom.

6 För denna tolkning om ett återvändande till subjektet se bland annat, Eric Paras, *Foucault 2.0: beyond power and knowledge* (New York: Other Press, 2006). Timothy O'Leary *Foucault and the Art of Ethics* (London: Continuum, 2002) och Peter Dews, "The Return of the Subject in late Foucault" *Radical Philosophy*, vol 51(1989):37-41.

7 Se speciellt D. Zamora and M. Behrent (reds) *Foucault and Neoliberalism* (Cambridge, UK: Polity Press, 2015)

8 Se bland annat Colin Gordons artikel "Foucault, neoliberalism etc." i *Foucault News* Januari, 2016.

Litteratur

Vi skall nu kort gå igenom den forskningslitteratur som används för att analysera de tre begreppen biopolitik, regerandekomplex och det nyliberala subjektet.

Biopolitik

Det första begreppet biopolitik rymmer onekligen spänningar och motsatta rörelser som drar mot å ena sidan livets affirmation och å andra sidan dess negation. Denna begreppsliga dynamik avtecknas tydligt i den så differentierande forskningen som begreppet biopolitik har gett upphov till. Timothy Campbells och Adam Sitzes antologi *Biopolitics A Reader* samt Thomas Lemkes *Biopolitics: An Advanced Introduction* har konsulterats för att få en överblick på det heterogena forskningsfält som uppkommit de senaste årtiondena.⁹ Campbell hävdar att efter publikationen av Giorgio Agambens *Homo Sacer: Sovereign Power and Bare life* (1988) har ett nytt forskningsintresse för biopolitiken reaktiverats.¹⁰ Föreliggande uppsats kommer dock uteslutande att använda den forskning som befattar sig med Foucaults analys av biopolitiken/biomakten, dels för den textuella ekonomin och dels för att tänkare som Agamben, Negri och Esposito vidareutvecklar begreppet och gör något alldeles eget med biopolitiken/biomakten som avviker från Foucaults mer historiska användning av begreppet.

Regerandekomplexet

Biopolitikens mer välutvecklade tvilling: regerandekomplexet (i dess historiskt föränderliga former) har analyserats med hjälp av Graham Burchell och Colin Gordons *The Foucault Effect Studies in*

⁹ Timothy Campbell och Adam Sitze, red *Biopolitics A Reader* (Durham and London:Duke University Press, 2013). Och Thomas Lemke, *Biopolitics: An Advanced Introduction*, övers. Eric Frederic Trump, (New York and London: New York University Press, 2011).

¹⁰Vid millenium skiftet kom ännu en kontroversiell tolkning av Foucaults begrepp biopolitik/ biomakt med Toni Negri och Michael Hardts verk *Empire* som använder biomakten som en allomfattande kraft och förenar den med ett neo-marxistiskt perspektiv på globaliseringens effekter. En annan välkänd italiensk filosof som har laborerat med begreppet är Roberto Esposito som i sin *Bios: Biopolitics and Philosophy* företräder en mer syntetiserande variant av de två yttringarna som Agamben och Negri representerar. Det finns idag en mångfald av akademiska discipliner från statsvetenskapliga, sociologiska, och filosofiska, till mer naturvetenskapliga discipliner som medicinen och biologin som i sin forskning använder sig av begreppet biopolitik/biomakt, det finns dock inte utrymme att här gå djupare in i det heterogena fält av olika inriktningar och forskningsområden som begreppet ifråga har gett upphov till. För den som är intresserad av att veta mer rekommenderas Thomas Lemkes *Biopolitics an advanced introduction*,(New York: NYU Press, 2011).

Governmentality.¹¹ Mitchell Deans *Governmentality: Power and Rule in Modern Society* och Nicolas Rose *The Powers of Freedom Reframing Political Thought* har använts som bakgrundsläsning.¹²

För analysen av korrelationen mellan ett nyliberalt regerandekomplex och biopolitikens aktualitet har Johanna Oksalas artikel ”Neoliberalism and Biopolitical Governmentality” varit synnerligen användbar och insiktsfull.¹³ Även David Newheisers artikel ”Foucault, Gary Becker and the Critique of Neoliberalism” har varit hjälpsam för att betänka den biopolitiska aspekten av ett nyliberalt regerandekomplex.¹⁴ Mitchell Deans studie *Critical and effective histories Foucault’s Methods and Historical Sociology* kastar ett klagörande ljus på hur man kan förstå det nyliberala regerandekomplexets relation till makten över livet.¹⁵

Det nyliberala subjektet

I analysen av det sista begreppet: det nyliberala subjektet har Wendy Browns arbete *Undoing the Demos: Neoliberalism’s Stealth Revolution* varit till stor nytta med en kritisk läsning av Foucaults *BF* och dess aktualitet idag.¹⁶ Jason Reads artikel ”A Genealogy of Homo-Economicus: Neoliberalism and the Production of Subjectivity” har varit användbar för analysen av förändringen att se på arbetets problematik för det nyliberala subjektet.¹⁷

Johanna Oksalas avhandling *Foucault on Freedom* har varit vägledande i förståelsen av det foucauldianska subjektet och dess intima relation till samhällliga praktiker och maktteknologier, som titeln antyder kretsar en stor del av Oksalas studie kring frihetsbegreppet hos Foucault och hans tidiga intresse för fenomenologin.¹⁸

Maurizio Lazzaratos högst aktuella verk *The Making of the Indebted Man* har använts för att få in ett perspektiv på nyliberalismens utveckling och dess aktualitet idag, med skuld som det moderna maktparadigmet och dess produktion av ett skuldsatt subjekt.¹⁹ Lazzarato tillämpar effektivt

11 Graham Burchell, Colin Gordon och Peter Miller, (red) *The Foucault Effect Studies in Governmentality* (Chicago:University of Chicago Press, 1991)

12 Nicolas Rose, *The Powers of Freedom Reframing Political Thought* (Cambridge: Cambridge University Press, 1999). Och Mitchell Dean, *Governmentality: Power and Rule in Modern Society* (London: Sage, 2010).

13 Johanna Oksala ”Neoliberalism and Biopolitical Governmentality”, i *Foucault, Biopolitics, and Governmentality* (red) Jakob Nilsson och Sven-Olov Wallenstein (Stockholm: Södertörn Universitet Förlag, 2013).

14 David Newheiser, ”Foucault, Gary Becker and the Critique of Neoliberalism” *Theory, Culture & Society*, vol 33, No. 5 (2016):1-19.

15 Mitchell Dean, *Critical and Effective Histories: Foucault’s Methods and historical Sociology* (New York: Routledge, 1994).

16 Wendy Brown, *Undoing The Demos Neoliberalism’s Stealth Revolution* (Cambridge, Ma: Zone Books, 2015).

17 Jason Read, ”A Genealogy of Homo-Economicus: Neoliberalism and the Production of Subjectivity” *Foucault Studies*, no 6 (2009):25-36.

18 Johanna Oksala, *Foucault On Freedom* (Cambridge: Cambridge University Press, 2005).

19 Maurizio Lazzarato, *The Making Of the Indebted Man*, övers. Joshua David Jordan (Los Angeles: Semiotext(e), 2012)

Foucaults analyser av det entreprenöriella självet och det nyliberala subjektet på vår samtid. Tre decennier efter Foucaults föreläsningsserie *BF* kan man, med hjälp av Lazzarato och andra teoretiker som Read och Brown retroaktivt se hur de nyliberala idéerna som Foucault undersökte på ett teoretiskt plan har förkroppsligats och tagit form i de samhälleliga apparaterna och i vår tids politiska och sociala strukturer.

Del I.

1.1 En ny maktanalytik

För att kunna analysera och överhuvudtaget ställa frågan om hur biopolitik, regerandekomplexet och det nyliberala subjektet kan tänkas samspela och referera till varandra, måste vi först förstå hur Foucault ser på makt som begrepp och fenomen. De tre begreppen: biopolitik, regerandekomplexet och subjektet är indirekt berörda i hans maktanalytik som vi nu kort ska gå igenom.

Foucault beskriver i *Sexualitetens historia* Band 1 (hädanefter *SH*) det han kallar för en maktanalytik. Först och främst inskräper han att det inte är en ”teori” om makten utan det rör sig om en analytik som ämnar både identifiera maktrelationernas område och avgöra vilka verktyg som måste till för att komma åt maktens sätt att operera.²⁰ En möjlighetsbetingelse för denna nya maktanalytik är enligt Foucault att man befriar sig från det västerländska sättet att betrakta och analysera makten utifrån den juridiska maktföreställningen. Foucault understryker det problematiska i att den enda begreppsapparat som varit tillgänglig för att utforska och framställa makten varit genomsyrad av rättens grundläggande begrepp (suverän, maktdelegering, lagar) som i sig var en kvarleva från monarkins dagar. För att kunna vidga den teoretiska horisonten och komma åt ”maktens verkliga sätt att fungera” måste vi enligt Foucault göra oss av med den otillräckliga juridiska maktföreställningen.²¹ I *SH* kan vi se några väsentliga aspekter av Foucaults förståelse av *maktens* mekanismer. För det första kan man inte betrakta det som en singular *makt* utan man måste se det som flera heterogena *makter* som samexisterar och ibland förbinds, eller uppgår i hierarkier. Foucaults begrepp *Dispositif* (ibland översatt apparat) är ett effektivt begrepp för att beteckna makternas (diskursernas, institutionernas, de vetenskapliga utsagornas, arkitekturens, det osagdas etc.) heterogena nätverk. En annan aspekt som måste beröras är makternas *strängt* relationella karaktär. Makt som fenomen har inget självständigt väsen, utan makt kan bara uppstå relationellt, i mer eller mindre ojämlika styrkeförhållanden, som äger rum i mångfaldiga partikulära konflikter i

20 Foucault, *Sexualitetens historia*, s.95.

21 Michel Foucault, ”Maktens Maskor” i *Diskursernas Kamp*, övers. Jan Stolpe, (red) Thomas Götselius och Ulf Olsson (Stockholm/Stehag: Brutus Östlings Bokförlag Symposium, 2008). s. 208-209.

samhället.²² Foucault kallar dessa mångfaldiga konflikter mellan maktrelationer för 'makternas strategiska fält'. Betoningen på strategier och taktiker i den maktanalytik som han presenterar i *SH* kan man förstå mot bakgrund av maktrelationernas målinriktade och alltigenom beräknande avsikter.²³ Det handlar om att de praktiker och teknologier som utförs i samhällets skilda apparater som psykiatrin, skolan, vården, fängelset, arbetsplatsen etc. genomsyras av en viss typ av rationalitet som motiverar och styr det givna handlandet. Dessa rationaliteter är historiskt kontingenta och därmed är också de olika maktteknologierna och subjekten som formas i dessa samhällsliga apparater, föränderliga och utbytbara. En annan betydelsefull dimension av Foucaults maktanalytik är att blottlägga att *makten* i dess regionala och specifika former huvudsakligen inte är negativa eller repressiva som i det juridiska schemat, utan tvärtom rör det sig främst om produktiva makter. De heterogena maktformerna söker med olika teknologier och strategier att producera önskvärda subjektsformer utifrån den innevarande tidens olika diskurser.

Foucault påpekar i en senare essä "The Subject and Power" att hans egentliga mål inte har varit att analysera makten i sig, utan som han själv beskriver det: "My objective, instead has been to create a history of the different modes by which, in our culture human beings are made subject."²⁴

Man kan tolka det som att hans analytik av makternas teknologier samtidigt leder honom till en klarare bild av de subjektsformationer som uppstått genom tidernas skilda sanningsregimer. Foucault menar att varje samhälle har sin 'sanningsregim' som möjliggör vilka utsagor och diskurser som kan komma till uttryck med ett sanningsanspråk, och de diskurser som måste diskvalificeras som falska.²⁵ De subjektiveringsprocesser som man genomgår (sättet som man formas att tänka, handla och förstå sig själv på) bestäms i stor utsträckning av den sanningsregim och det specifika regerandekomplex som dominerar i ett givet samhälle. Johanna Oksala belyser i sin avhandling *Foucault on Freedom* hur dessa olika former av subjektivering konstitueras genom skilda praktiker som genomsyras av nätverk av makt/vetande komplex.²⁶ Vad Oksala betonar är att man inte kan separera det subjekt som uppkommer i en viss historisk tid och kultur, från de praktiker och teknologier som denna individ är inbegripen i. De historiskt kontingenta praktikerna och subjektet bör förstås som ontologiskt sammanvävda enligt henne.²⁷

Foucault undviker systematiskt att ge en teori om staten, som han motiverar med att: "Staten är inget annat än den rörliga effekten av en regim av mångfaldiga förstatliganden."²⁸ Man kan förstå

22 Foucault, *Sexualitetens historia*, s. 104-105.

23 Foucault, *Sexualitetens historia*, s.105.

24 Michel Foucault, "Subject and Power" *Critical Inquiry*, Vol. 8, No. 4 (1982):777-795, s. 777.

25 Foucault "Makternas Maskor", s.177.

26 Oksala *Foucault on Freedom*, s. 95.

27 Oksala *Foucault on Freedom*, s. 95.

28 Foucault 2014, sid 87

det som att staten i sig, (precis som *makten*, *friheten* eller *subjektet*) inte har något väsen eller inre natur som går att upptäcka.²⁹ Det som karakteriserar staten är enligt Foucault inget annat än dess effekter, som är just en multiplicering av olika förstatliganden, där olika teknologier och praktiker utövas. Vägen till statens problematik (dess förstatligande effekter) måste följaktligen gå igenom 'regerandets praktiker'. Det är genom att analysera mikromakternas teknologier och skilda praktiker som det går att upptäcka de förstatligande effekterna av ett specifikt regerandes *ratio*.

Innan vi går vidare till biomaktens-två former måste vi kort stanna upp inför begreppet frihet och dess relation till *makt*. För Foucault är makt nära sammanvävt med frihet, man kan till och med säga att maktutövning är avhängig ett visst mått frihet eller ett subjekt som har valmöjligheter. Låt oss se hur Foucault formulerar maktutövningens relation till friheten:

When one defines the exercise of power as a mode of action upon the actions of others [...] one includes an important element: freedom. Power is exercised only over free subjects, and only insofar as they are free. By this we mean individual or collective subjects who are faced with a field of possibilities in which several ways of behaving, several reactions and diverse comportments may be realized.³⁰

Det *fria* subjektet är som citatet klargör en förutsättning för maktutövning (att kunna styra eller påverka de handlingar en individ tar). Det går inte att utöva makt på en individ som inte har möjlighet att välja mellan olika handlingar och uppförande, då rör det sig enligt Foucault istället om ett tillstånd av herravälde.³¹ För att kunna praktisera *frihet* (bestämma och styra över ens handlingar) måste man ha ett visst fritt spelrum, enligt Foucault. Vi kommer att ha skäl att återkomma till frihetsbegreppet vid ett senare tillfälle.

1.2 Bio-maktens två former

I kapitel V "Dödsrätt och makt över livet" i *SH* tar Foucault för första gången i skrift upp begreppet bio-makt och biopolitik som ett nytt förhållningssätt till livet. Han går i nämnda kapitel tillbaka till de klassiska teorierna om den juridiska-monarkiska makten som uttrycker sig med rättens vokabulär. Suveränen ägde privilegiet att besluta i frågor som rör liv och död, han kunde utöva sin rätt till att döma en felande undersåte till döden eller välja att visa barmhärtighet med brottslingen och låta honom leva. Det är emellertid endast genom suveränens bruk av sin rätt till

29 Detta kännetecknar Foucault nominalism, att han inte erkänner universalier, som att staten eller makten skulle ha en inre natur eller logik som går att upptäcka.

30 Foucault, "Subject and Power", s. 790.

31 Michel Foucault, "The Ethics of the Concern for Self as a Practice of Freedom" ur: *M. Foucault Essential Works Vol. I* (New York: New Press, 1997). s. 283.

döden som han enligt Foucault kan visa sin makt över livet. Foucault visar på hur det har skett en transformation av det västerländska förhållandet till makten som han beskriver det i *SH*: ”Man skulle kunna säga att i stället för den gamla rätten att *åsamka* död eller *låta* leva har vi fått makt att ombesörja liv eller återförvisa till döden.”³²

Den djupa omvandlingen av makten berör dess förhållande till livet som man kan betrakta som en politisering av det biologiska livet. Makten har som sin uppgift att verka i livets tjänst, att förvalta det och kontrollera dess säkerhet och befolkningens välmående. Foucault belyser den avgörande vikten av 1700-talets upptäckt av befolkningen som ett nytt fenomen för makten. I den klassiska konceptionen av makten fanns där undersåtar, vars livs man kunde beröva men ingen befolkning vars liv man behövde hantera. Befolkningen som fenomen implicerar föreställningen om en biologisk enhet, en samling människor vars liv i alla dessa faser från barndom till ålderdom blir en fråga för makten. Foucault sammanfattar maktens transformation som följer: ”Det har skett två stora revolutioner inom maktteknologin: upptäckten av disciplineringen och upptäckten av regleringen, fulländningen av en anatomopolitik och fulländningen av en biopolitik”³³

Vi skall nu bekanta oss med dessa två typer av maktteknologier som är en del av bio-makten: disciplineringen och regleringen som både är verksamma simultant på olika nivåer av livet.³⁴ Låt oss börja med disciplineringen, vars maktteknologi verkar på individens kropp. Det rör sig om en individualiserande makt, som övervakar, kontrollerar och lägger det enskilda livet tillrätta utifrån rådande normer i samhället. Foucault anför två belysande exempel för den disciplinära makten och det är dels armén och dels det högre skolväsendet. Armén investerar i den enskilda individens liv genom den disciplinära makten över kroppen. Den makt som förekommer i militärens exerciser för kroppslig disciplin blir individualiserande på så sätt att den tar fasta på varje soldats förmåga och skicklighet och agerar med dennes kropp för att maximera nyttan av dess potential. De disciplinära teknologierna utvecklas även i det högre skolväsendet och i verkstäderna på 1800-talet. I den högre skolan uppkommer rollen av tillsynsläraren som äger samma funktion av kontroll och övervakning som underofficeren har i armén eller förmannen i verkstäderna.³⁵ Den disciplinära makten har många uttrycksformer alltifrån rumslig disposition till individuella bedömningar av exempelvis elevens betyg eller den dagliga arbetskvoten hos den enskilda fabriksarbetaren.

32 Foucault, *Sexualitetens historia*, s.140.

33 Foucault, ”Maktens Maskor”, s. 216.

34 Det kan vara på sin plats att betona att den disciplinära makten även den är en del av bio-makten, jämte den biopolitiska regleringen. Alessandro Fontana och Mauro Bertani hävdar starkt att det inte rör sig om två distinkta maktteorier (biopolitiken och den disciplinära makten) hos Foucault, snarare bör man enligt dem förstå det som ”två sammanfogade funktionssätt” som opererar på olika skikt utifrån komplexet vetande/makt. Alessandro Fontana och Mauro Bertani ”Föreläsningarna Satta i Sammanhang” i, Michel Foucault, *Samhället måste försvaras*, övers. Karl Lydén (Hägersten: Tankekraft Förlag, 2008) s. 253.

35 Foucault, ”Maktens Maskor”, s. 215

Foucault benämner denna typ av maktutövning som anatomopolitik, den fokuserar på individernas kroppar, deras beteende och verkar individualiserande.

Om den disciplinära makten tar sig an kroppen/individerna så agerar den reglerande makten på arten/befolkning, dessa två maktteknologier kompletterar således varandra även om de är verksamma på olika nivåer. Den biopolitiska makten måste ses som en mångfald av olika tekniker för vetanden och maktutövanden som ämnar reglera och kontrollera befolkningen. Foucault ser framväxten av den biopolitiska makten på 1700-talet där frågor kring förvaltandet av befolkningen och dess nativitet såväl som dess morbiditet fick en ny betydelse, demografin som vetande utvecklades och man började föra statistik över befolkningens processer av födsel, livslängd och dödsfall. Man blev således medveten om sjukdomens ständiga närvaro som ett endemiskt befolkningsfenomen. Detta sätt att betrakta sjukdomens endemier ledde enligt Foucault till upprinnelsen av läkarvetenskapen och diverse föreskrifter om den allmänna hygien, med intentionen att reglera de sjukdomar som försvagade livet och dess arbetsduglighet hos befolkningen. Det är i synnerhet den ekonomiska aspekten av sjukdomen, det vill säga insikten om de kostnader som sjukdomen medför i form av förlorad arbetsförmåga och även vårdkostnader som föranleder de olika utbildningskampanjer och de medicinska råden för hygien, hälsa och jämvikt hos befolkningen.

För att kunna betänka relationen mellan biopolitiken och liberalismen måste vi samtidigt beröra den intima relationen mellan kapitalism och liberalism utifrån Foucaults analyser. I *BF* beskriver han kapitalismens på ett dylikt sätt: ”Historiskt sett har vi en kapitalism som är något singularärt, men som just i denna singularitet kan ge upphov till en viss mängd institutionella, och därmed ekonomiska, ekonomiskt-institutionella transformationer som öppnar ett fält av möjligheter.”³⁶ De ekonomiskt-institutionella ramverket som reglerar och styr den singulara kapitalismen är just liberalismen i dess olika stilar för regerande. Vad innebär då kapitalismens singularitet? Foucault förklarar denna singularitet hos kapitalismen som dess obestämdhet, mera precist att kapitalismen inte har någon bestämd form som går att härleda till kapitalets logik, utan snarare är den beroende av ett ekonomiskt-institutionellt ramverk som går att modulera och förändra.³⁷ Detta sätt att förstå kapitalismens historia som intimt sammanflätad med den ekonomiska-institutionella verkligheten skapar betingelsen för att omforma kapitalismen, genom att man förändrar sättet att se på dess form från bestämd till obestämd öppnar man upp för möjligheter att experimentera med det ekonomiska-institutionella ramverket (liberalismen) och därmed förändra kapitalismen. Om vi ska återgå till

³⁶Foucault, *Biopolitikens födelse*, s. 150

³⁷Foucault, *Biopolitikens födelse*, s. 151.

frågan om hur biopolitiken och liberalismen kan tänkas tillsammans, tror jag att vi måste använda oss av de få ställen där Foucault talar om just biopolitiken och kapitalismen, och däri förstå hans användning av kapitalismen även som ett uttryck för ett liberalt regerande.

I citatet nedan från *SH*, anger Foucault en riktning för hur man kan tänka kring denna koppling mellan kapitalismen (ett liberalt regerande) och bio-makten.

Denna bio-makt har, det kan inte betvivlas varit en bidragande orsak till kapitalismens utveckling. Förutsättningarna för denna var kropparnas införande i produktionsapparaten och befolkningsmassornas anpassning till de ekonomiska processerna. Men kapitalismen krävde mer; den hade behov av bägges tillväxt [...] på alla samhällsnivåer närvarande och av mycket olika institutioner (familjen liksom armén, skolan och polisen, privatvården och hälsovården) utnyttjade rudimenten av anatomisk politik och bio-politik.³⁸

Vad citatet tycks formulera är att makten över livet och befolkningen som ett levande kollektiv verkade som en katalysator för kapitalismens utveckling, som texten framhäver behövdes både en anatomisk politik (disciplineringen) och biopolitiken (regleringen) för kapitalismens framväxt. Man skulle kunna förstå det som att kapitalismens exploatering av den framväxande arbetarklassen under industrialiseringen och urbaniseringen runt slutet av 1700-talet och början 1800-talet förutsatte (för profitens skull) ett viss mått av de reglerande välfärdsapparater som ryms inom biopolitiken och självklart den disciplinära kontrollen över den enskilda arbetarens kropp och uppförande. I en annan av Foucaults föreläsningar betitlad *The Birth of Social Medicine* kan vi se ytterligare ett samband mellan biopolitiken och liberalismen.³⁹ I nämnda föreläsning analyserar han socialmedicinens födelse schematiskt i dess tre formationer: statsmedicin, urbanmedicin och arbetskraftmedicin, varav vi kommer att begränsa oss till arbetskraftmedicinen som utvecklades i England på 1800-talet för de mest utsatta. Det dröjde enligt Foucault innan den kollektiva medicinen började intressera sig för arbetarens kropp och det fattiga segmentet av befolkning. Ironiskt nog så var det inte de samhälleliga orättvisorna som alstrade arbetskraftsmedicinen, utan det var sjukdomshotet och riskspridningen från arbetarklassens eländesförhållanden – till samhällets mer välmående strata, som föranledde grundläggningen av en arbetskraftsmedicin. Arbetskraftsmedicinen för de mest utsatta, tjänade enligt Foucault som en exemplarisk kontrollinstans för de mer svår reglerbara skikten av samhället. Förvaltandet av den biologiska kroppen och befolkningen blev ett väsentligt verktyg för kapitalismen, som Foucault beskriver det:

38 Foucault, *Sexualitetens historia* s. 142.

39 Michel Foucault, "The Birth of Social Medicine" i, *Power Essential Works of Foucault 1954-1984 Vol 3* (red) James D. Faubion, övers. Robert Hurley, (New York: New Press, 2000).

”For capitalist society, it was biopolitics, the biological, the somatic, the corporal, that mattered more than anything else. The body is a biopolitical reality; medicine is a biopolitical strategy.”⁴⁰

Foucault betonar med olika begrepp betydelsen av den biologiska kroppen för det kapitalistiska samhället, kroppen är som citatet beskriver det ”en biopolitisk verklighet” och den medicinska praktiken utgör dess strategi för just kontroll och maktutövning. Den biologiska kroppen (den enskilda individens och befolkningens mångfald) blev genom framväxten av de biologiska vetenskaperna och medicinens utveckling en exemplarisk yta för makten (i dess plurala väsen) att arbeta med. Det rör sig om alltifrån en kartläggning av sexualitetsmönster, sexualpolitik, den sociala hygien, sjukdomsregistrering, vaccinationer, till medicinsk tvångskontroll av de fattiga klasserna. Foucault ser en stark förbindelse mellan borgarklassens tillväxt och samhällseliga etablering och kroppens uppvärdering som objekt för vetande. Det som var adelns blåa blod, blev för borgarklassen ”könet” och dess nyupptäckta sexualitet och kroppsliga hälsa.⁴¹ Foucault beskriver det som borgarklassens medvetenhet om sin ”klasskropp” med en särskiljande biologisk hälsa som man behövde vårda och skydda från farliga element, som människor från lägre stående klasser som ansågs ha en sjuklig disposition och svag genetisk hälsa.⁴² Det var först när de fattiga klasserna genom stadsmiljön, ansågs utgöra en riskfylld verklighet, som man enligt Foucault även erkände dem en kropp vars ”kön” och biologiska hälsa behövde regleras.⁴³ De biologiska vetenskapernas framväxt för även med sig rasismens optik på det biologiska livets evolution, med synsättet att vissa raser och även människotyper är av en underlägsen natur och de facto utgör ett hot och en biologisk fara för livet hos befolkningen.⁴⁴

40 Foucault, ”The Birth of Social Medicine” s.137.

41 Foucault, *Sexualitetens historia*, s.129. Foucault beskriver hur medicinska och biologiska skrifter under 1800-talet kretsade kring borgarklassens kön, i betydelsen av dess genetiska hälsa och vikten av avkomman för släktets framtid.

42 Foucault, *Sexualitetens historia*,

43 Foucault, *Sexualitetens historia*, s.141

44 Biomakten var i högsta grad förenlig med den statsrasism som växte fram på 1800-talet och det var just genom att tillämpa rasismens idé enligt Foucault, som stater kunde kräva av den egna befolkningen att det skulle ge sig ut i krig för att försvara den egna rasens överlevnad. Han belyser väl hur maktens omvandling på intet sätt lett till mindre dödande eller krig, tvärtom har döden kulminerat i denna livspolitik. Förändringen är att man inte längre går ut i krig för att försvara suveränens territorium utan blodets spills nu i försvar för livet självt och för rasen. Foucault, *Sexualitetens historia*, s.149.

1.3 Regerandekomplexet

I Foucaults föreläsningsserie från 1978, betitlad *Säkerhet, territorium och befolkning (STB)* utvecklar han en ny föreställning av regerandet med en stark betoning på den ekonomiska styrningen av befolkningen. Han benämner denna nya styrningskonst med begreppet *gouvernementalité*, som på svenska översatts till regerandekomplexet.⁴⁵ Detta nya begrepp är i högsta grad del av den maktanalytik som Foucault utvecklade i *SH*, och fungerar som ett analytiskt verktyg för att analysera maktrelationernas konstellationer och föra oss närmare den biopolitiska makten. Regeandekomplexet öppnar upp för att ta sig an den biopolitiska problematik som den levande befolkningen ger upphov till. Men också för att förstå hur nya teknologier för subjektivering etableras i västerlandet. Visserligen tar *STB* ett stort språng bak i tiden för att kunna lokalisera regerandekomplexets uppkomst och dess transformation, men analyserna har trots detta bäring för en förståelse även av vår, och Foucaults, samtid. Foucault uttrycker att en mer lämplig och precis titel på verket ifråga vore ”regerandekomplexets historia” för det han företar sig är just en historisk analys av det västerländska regerandets praktiker, från dess ursprung i det tidiga kristna pastoratet, till det sekulariserade politiska regerandet över människorna. Regeandekomplexet kännetecknas av historiskt föränderliga politiska rationaliteter som står i relation till samhällets sanningsregim.⁴⁶ Vi skall teckna en högst reducerad bild av regerandekomplexets intrikata historik, med intentionen av att kasta ljus på hur olika makttekniker har format och styrt subjektet. Foucault lokaliserar regerandekomplexets ursprung i den tidiga kristendomens herdemakt runt de första århundradena efter Jesus levnad. Gestalten av herden, (pastorn) fick hos de första kyrkofäderna som exempelvis Gregorius av Nyssa och Ambrosius av Milano en väsentlig roll för människornas vägledning till frälsning. Foucault tar upp Gregorius av Nyssa benämning av det kristna pastoratets teknologier med namnet: *Oikonomia psychon*, ”själarnas ekonomi” och belyser hur det grekiska ekonomibegreppet *oikos* (skötsel av hushållet) genomgår en väsentlig förändring i det kristna bruket. Genom en semantisk väg från grekiskan, till latinets *Regimen animarum* ”själhushållning” finner Foucault det mest passande ordet för detta fenomen i franskans tvetydiga ”conduite” ”uppförande”

⁴⁵ Begreppet ifråga har fått olika översättningar, från ”regementalitet” till ”regerande” i *Säkerhet, territorium, befolkning* och i *Biopolitikens födelse* används ”regerandekomplex”. Foucault är inte konsekvent i sin användning av begreppet, utan använder olika böjningar av begreppet samt liknande synonymer, vilket skulle kunna vara en förklaring till de olika översättningarna.

⁴⁶ Foucault artikulerar även det som ett ”sanningsspel” vilket än mer än ”sanningsregim” uttrycker den rörlighet som finns på ett strategiskt maktfält, som naturligtvis inte är utan vissa förutbestämda strukturer och regler för möjliga utsagor. Men inget sanningsspel eller maktfält är helt statiska, utan de kännetecknas av en viss dynamik som spelmetaforen företräder. Foucault, ”The Ethics of the Concern for Self”, s. 290-292.

som även rymmer ett ledande ”conduire”⁴⁷ Det rör sig följaktligen om en ledning eller styrning av någons eller ens eget uppförande. Begreppet uppförande blir signifikant för det kristna pastoratets makttekniker för det som herdemakten gör anspråk på är nya medel och taktiker för att styra uppförandet hos alla och envar.⁴⁸

Herden besatt makten och ansvaret att leda, i bemärkelse att styra de enskilda fårens/människornas uppförande in i minsta detalj till ett rättfärdigt och gott beteende, som skulle leda till frälsning. Det uppstår en sträng beroenderelation mellan herden och det vilsna fåret, som förväntas lägga sitt liv i herdens händer och lyda, utan att ifrågasätta pastorns imperativ. Detta belyser enligt Foucault den kristna lydningens princip som verkar subjektiverande genom underkastandets medel (*assujettissement*).⁴⁹ Herden uppgift är paradoxal för han måste vaka över både det enskilda fåret och flocken samtidigt. Om en vilsen själ skulle falla av den rätta vägen kan herden behöva offra hela flocken för ett irrande får. Foucault påvisar hur en ny maktform föds inom det kristna pastoratet som ger upphov till specifika tekniker för subjektivering genom underkastelse. En viktig aspekt av denna subjektivering är produktionen av ”inre sanningar”. Herden får i bekännelsens form tillgång till den enskildes tanke och känsloliv. Det rör sig enligt Foucault om två former av sanningar, den som pastorn undervisar och den dolda sanningen som han extraherar från den bekännande individen. En anledning till att Foucault uppehåller sig så länge vid den pastorala maktens tekniker för subjektivering i *STB* är som jag ser det, att den enligt honom fortfarande genomsyrar vår tid, om än i en sekulariserad och förstatligad form, som han själv beskriver det: ”In a way, we can see the state as a modern matrix of individualization or a new form of pastoral power”⁵⁰

Den pastorala maktens tekniker bygger enligt Foucault på ett asymmetriskt maktförhållande, mellan två individer där den ena är underlägsen den andra och är i behov av någon form av vägledning (som kan forma ens beteende och påverka de beslut man tar). Den pastorala makten kan lokaliseras till många skikt i vårt samhälles institutionella apparater, vars maktutövning syftar till ett vägledande omhändertagande av en annan människas liv.⁵¹ Övergången till ett politiskt regerande tog form genom en serie omvandlingar som löpte över flera århundraden. Det rör sig alltså

47 Foucault, *Säkerhet, territorium och befolkning*, s.182.

48 Foucault, *Säkerhet, territorium och befolkning*, s.182

49 Foucault, *Säkerhet, territorium och befolkning*, s. 179.

50 Michel Foucault, ”Subject and Power” *Critical Inquiry*, Vol. 8, No. 4 (1982):777-795, s. 783.

51 Sociologen och aktivisten Maurizio Lazzarato är en av dem som har återanvänt Foucault analys av den pastorala maktens subjektiverande effekter och har använt begreppet *pastoral makt* för att analysera hur den nyliberala staten skapar subjekt som är både skuldsatta och moraliskt skuldtyngha. Lazzarato har i sina sociologiska och filosofiska studier som framförs i *The making of the indebted man* 2011, bland annat undersökt hur en institutionell myndighet för arbetslösa i Frankrike använt sig av den pastorala maktens tekniker för att forma och skuldbelägga förmånstagare i bekännelsens inkvisitoriska form. Lazzarato, *The Making of the Indebted Man*, s. 132-135.

ingalunda om en direkt succession från det kristna pastoratet till det statsförnufts som började formas på 1500-talet.⁵² Det kristna pastoratets stränga ekonomi av lydnad och gott uppförande gav i sig upphov till motstånd, vägran och revolt, som Foucault efter genomtänkt övervägande av olika begreppsalternativ, slutligen betecknar som (”contre-conduite”) motuppförande.⁵³ Under 1400- och 1500-talen genomgår pastoratet en serie kriser som en effekt av de allt fler uppresande motuppföranden som kännetecknades av allt från medeltidens solitära mysticism, till nya sekter samt små samfund med avvikande trosinriktningar som teologer som John Wycliffe och Jan Hus ecklesiastik gav upphov till.

Frågan om uppförandet och regeringskonsten hade enligt Foucault börjat uppträda även utanför den ecklesiastiska litteraturen, sedan 1500-talet kan man se traktat florerar som alla har den gemensamma nämnaren att de avhandlar styrningens problematik. De handlar om den rätta konsten att styra i dess olika former, alltifrån pedagogiska verk till hur man styr över barn, elever och skötseln av hemmet, till en aktualisering av antikens stoiska spörsmål över hur man styr över sig själv, till frågan om furstens regerande över sitt territorium och sina undersåtar som adresseras i Niccolo Machiavellis för sin tid uppseendeväckande verk *Il Principe* (1532).⁵⁴ Foucault belyser betydelsen av Guillaume de La Perrières tänkande kring regerandet, och använder hans formulering ”Att regera är att på det rätta sättet arrangera tingen” som ett textspår för att analysera en förändring av sättet att se på regerandet.⁵⁵ I Machiavellis *Il Principe* som redan nämnts, berör styrningen eller regerandet ett visst territorium, men hos La Perrière är det inte längre frågan om territoriet, utan om ting. I citatet nedan explicerar Foucault hur man kan tolka regerandet av ting.

Vad menar La Perrière när han säger att regerandet styr över ”ting”? Jag tror inte att det handlar om att ställa ting mot människor, utan snarare om att visa att regerandet inte förhåller sig till territoriet, utan till ett slags komplex som utgörs av människorna och tingen. De ting som regerandet bör ta ansvar för, säger La Perrière, är människorna, men i deras relationer, kopplingar och sammanflätningar med tingen, vilka består av rikedomar, tillgångarna, förnödenheterna och givetvis territoriet med dess egna gränser och egenskaper: klimat, torka, fruktbarhet osv. Det är människorna i deras relationer med andra ting, med seder, vanor, beteenden och tänkesätt. Och till sist är det människorna i deras relationer till ytterligare andra saker, till tillfälligheter och olyckor såsom hungersnöd, epidemier och död.⁵⁶

I detta citat tror jag att man kan upptäcka närheten mellan biopolitiken och regerandekomplexet. Att regerandet över ting (med innebörden som ges ovan av ett slags komplex av både människor och föremål) inbegriper att beakta och ta hänsyn till människor som levande varelser som befinner sig i

52 Foucault, *Säkerhet, territorium, befolkning*, s. 113-116

53 Foucault, *Säkerhet, territorium, befolkning*, s. 190.

54 Foucault, *Säkerhet, territorium och befolkning*, s.99.

55 Foucault, *Säkerhet, territorium och befolkning*, s.103.

56 Foucault, *Säkerhet, territorium, befolkning*, s. 103.

nätverk av relationer. Detta sätt att betrakta regerandets form, förebådar en viss politisering av livet, och samtidigt en ekonomisering av livet hos befolkningen. Det implicerar att man inte bara regerar över ett visst territorium i allmänhet, utan i synnerhet över människors betingelser till liv, och man måste därmed börja kalkylera med alla de olika faktorer som tillkommer en levande befolkning. Det är först på 1700-talet som regerandekomplexet enligt Foucault börjar anta dess moderna form, som ett ekonomiskt regerande. Det som hindrade regeringskonstens utveckling var det sätt att förstå makten och utövandet av den genom suveränens optik, dels ett abstrakt ramverk av lagar och förordningar och dels genom familjemodellen. Med innebörden att suveränen styr staten eller sitt territorium, likt familjefadern som sköter familjens alla bestyr och göromål. Det var just upptäckten av befolkningen, mera precist sättet att betrakta människorna som en levande enhet som möjliggjorde ett brott med den förlegade regeringskonsten hos suveränen. Hos 1700-talets fysiokratiska ekonomer kan man se en rörelse mot just denna idé om befolkningens naturlighet med sin egen dynamik och rörelselagar (sätt att förflytta sig, befolkas, avfolkas etc.) som utgår från intressenas mekanik vars fenomen är just dess naturliga processer. Konsekvenserna av detta blir som Foucault uttrycker det att makten blir materialistisk, livets alla dimensioner blir alltmer en fråga för makten och för det rätta regerandet. Den materialistiska makten speglas tydligt i den framväxande biopolitiska staten som alltmer tog på sig uppgiften att förvalta, administrera och reglera befolkningens naturlighet från födelse till död, genom allt från medicinsk kontroll, sexualpolitik, statistiska undersökningar, och genom fastställandet av det normala och de abnormala, samt det friska och det patologiska etc. Man ska dock inte reducera regerandekomplexet endast till ett statligt styrande, det berör lika mycket sättet vi styr över oss själva och andra.

Colin Gordon belyser i sin artikel: "Governmental Rationality: An Introduction" det nära sambandet mellan biopolitik och regerandekomplexet.⁵⁷ Gordon framhäver hur biopolitiken, både som ett maktparadigm och som en ny form för regerandet, även bär inom sig en möjlighet till motpolitik till det rådande regerandekomplexet, som följande citat belyser:

One of the key connections here was the perception that modern biopolitics generates a new kind of counter-politics. As governmental practices have addressed themselves in an increasingly immediate way to 'life', in the form of the individual detail of individual sexual conducts, individuals have begun to formulate the needs and imperatives of that same life as the basis for political counter-demands.⁵⁸

Gordon illustrerar den väsentliga dimensionen i Foucaults komplexa maktbegrepp, alltså att alla maktrelationer för med sig och alstrar motståndspunkter, att dess fält utgörs av relationella konstellationer, och så är fallet även med den makt som är centrerad på livet, det vill säga

57 Colin Gordon "Governmental Rationality: An Introduction" i *The Foucault Effect*, s. 5.

58 Colin Gordon "Governmental Rationality: An Introduction" i *The Foucault Effect*, s. 5.

biopolitiken. Foucault beskriver det i *SH* som att livet självt blir föremålet för politiska strider och ”vänts mot det system som tagit sig för att kontrollera det.”⁵⁹ De skilda motrörelser som uppträder en bit in på 1900-talet med krav om ett bättre liv och anständiga levnadsförhållanden graviterar kring livet. De politiska motrörelser som tar livet som objekt för sina kamper (rätten till sin egen kropp, rätten till bostad, rätten till sjukvård) är enligt Foucault en respons på alla de makt-vetande procedurer och de politiska teknologier som trängt in i livets sfär.

I *STB* kompletterar Foucault den disciplinära makten, som vi redan har konstaterat är en väsentlig del av biomakten/biopolitiken, med säkerhetsdispositiven. Jag tror att det är ett viktigt tillägg som han gör för att förstå hur det liberala regerandekomplexet utvecklas med andra mekanismer än bara de disciplinära maktteknologierna. Låt oss snabbt rekapitulera disciplinens karaktär. Foucault definierar disciplinen genom exemplet med klosterlivet, där munkens aktiviteter är perfekt reglerade dagens alla timmar och minutiöst styrda.⁶⁰ Den disciplinära makten kännetecknas enligt Foucault av en besatthet av detaljen, den vill reglera allt minutiöst. Disciplinens logik är ”centripetal” den isolerar fenomen och centrerar rumslig yta, kroppar och beteendemönster genom att stänga in och övervaka allt. Foucault ser en helt annan logik hos säkerhetsdispositiven och säkerhetsmekanismerna som tycks öka med det moderna liberala regerandekomplexet. Säkerhetsdispositiven har en ”centrifugal” logik med implikationen att dess kretsar hela tiden förstoras för att kunna innefatta nya element och fenomen som utökad handel, nya produktionssätt, nya vetanden etc. Foucault beskriver säkerhetsdispositivens uppkomst genom den ekonomiskt-politiska föreställningen av det naturliga hos både ekonomin och befolkningen.⁶¹ Man kan förstå det som att med det naturliga perspektivet följer idén att man ska låta vissa saker vara; låta saker ha sin naturliga gång och ett visst mått frihet, vilket leder oss in på del II av uppsatsen som behandlar liberalismens och nyliberalismens regerandekomplex.

Del II.

I denna del ska vi undersöka liberalismen och nyliberalismens regerandekomplex och dess korrelerat *homo economicus*. Ett speciellt fokus kommer att ägnas åt det nyliberala regerandekomplexet och den aktuella frågan, om hur man kan förstå produktionen av ett nyliberalt subjekt? I vår tid har fenomenet skuld antagit en väsentlig roll i skuggan av nyliberalismens utveckling, vilket föranleder en viss komplettering av Foucaults analys av nyliberalismen. Ett annat spår som denna del

59 Foucault, *Sexualitetens historia*, 145.

60 Foucault, *Säkerhet, territorium, befolkning*, s. 63.

61 Foucault, *Säkerhet, territorium, befolkning*, s.89-92.

undersöker är hur man kan förstå biopolitikens roll i vår samtid. Avslutningsvis kommer vi att beröra den fråga som Foucaults maktanalytik ger upphov till, nämligen motståndets problematik.

2.1 Liberalismens regerandekomplex och homo economicus

För att nyliberalismens regerandekomplex skall kunna analyseras som en ny politisk rationalitet och sanningsregim behöver vi bekanta oss med den klassiska liberalismens regerandekomplex – för att kunna betrakta det nya, med nyliberalismen måste vi med andra ord först förstå på vilket sätt den skiljer sig från den klassiska liberalismen. I det här avsnittet ska vi belysa ekonomins fader Adam Smith och kort presentera hans bild av den ekonomiska människan *homo economicus*, för att i ett senare avsnitt kontrastera den, mot den nyliberala *homo economicus*.

Den klassiska bilden av liberalismens *homo economicus*, den ekonomiska människan karakteriseras av 1700-talets ekonomiska tänkare par excellence Adam Smith som ett intressesubjekt, vars egenintresse och lust till att ”idka byteshandel” leder till ett högre välstånd för nationen.⁶² *Homo oeconomicus* som aktör på marknaden skulle följaktligen lämnas fri från alla former av statlig inblandning och reglering av ekonomin (*laissez-faire*). Smith betonar vikten av den egna drivkraften och begäret efter profit som det medel som bör nyttjas för att öka produktiviteten och konkurrensen på marknaden. Det är här doktrinen om den osynliga handen kommer in, och sanktionerar egenintresset och begäret som positiva krafter för samhällets ekonomiska utveckling. Om alla individer följer sina egenintressen utan att betänka det allmänna bästa, så kommer ekonomins ordning att fungera som om en osynlig hand, en möjlig försyn hade haft ett finger med i spelet och lagt allt tillrätta. Foucault fångar upp de teologiska aspekterna i Smiths doktrin. Mera precist hur den osynliga handen kommer in och väver samman alla de enskilda intressena till ett välfungerande ekonomiskt nätverk, och hur denna outgrundliga akt kan liknas vid den gudomliga försynen.

Foucault framhäver även betydelsen av det osynliga momentet i Smiths doktrin, som han menar ofta har fått stå tillbaka för ”handdelen”, det vill säga att det finns en ordnande funktion nedlagd i ekonomin som likt en hand väver samman och lägger tillrätta intressenas spel på marknaden. Det osynliga momentet är av minst lika stor betydelse enligt Foucault, det faktum att ekonomins ordning inte kan bli helt transparent, utan måste ha något av det dunkla och obskyra över sig implicerar att ingen politisk aktör eller suverän kan ingripa i de ekonomiska mekanismerna. Man måste också ta i beaktande att Smith skriver sin *Wealth of Nations* som en attack mot merkantilismens ekonomiska

⁶² Adam Smith, *An Inquiry Into The Nature and Causes Of The Wealth Of Nations*(Digital Library: MetaLibri, 2007). s.15.

politik och suveränens övervakande, totaliserande och reglerande av de ekonomiska processerna. Det finns en tydlig diskrepans mellan merkantilismens rättssubjekt och det intressesubjekt som Smith låter framträda med sin liberala *homo oeconomicus*. Det uppstår som Foucault förklarar det, en problematik med suveränens totaliserande perspektiv av ekonomin och ekonomins egentliga sätt att fungera (enligt Smith), nämligen som en icke-totalitet vars mångfald av intressen inte kan förutsägas eller kalkyleras utifrån ett genomsnittligt helhetsperspektiv. Konsekvenserna av att marknadens mekanismer och ekonomins ordning är av en osynlig natur leder som Foucault beskriver det till ett undergrävande och ett diskvalificerande av den ekonomiska suveränen och merkantilismens.⁶³ I dess ställe träder liberalismen i dess linda, med tron på *homo economicus* som en slags frihetens atom, vars rationalitet och egenintresse skulle, om det bara fick lämnas fritt, leda till ett högre välstånd för hela samhället. Man kan därmed se laissez-faire politiken som den ekonomiska människans naturliga korrelat, utifrån den nästintill utopiska synen på egoismens drivande kraft. Liberalismens regerandekomplex bygger på en komplex relation till friheten, som Foucault uttrycker det, rör sig mellan produktion/destruktion.⁶⁴ Det liberala regerandekomplexet måste producera friheten, vilket i praktiken innebär att administrera och organisera förutsättningarna för denna frihet, handlingar som i sin tur hotar att begränsa friheten ifråga. Det medför ett ständigt spänningsförhållande där friheten som sådan måste framställas i varje partikulärt fall genom att beakta de specifika omständigheterna, och väga friheten mot faran. Liberalismens regerandekomplex framställer å ena sidan friheten och å andra sidan alla de säkerhetsdispositiv och disciplinära tekniker och procedurer för att övervaka individens uppförande. Den explosionsartade spridningen av disciplinära tekniker och utökningen av individuell kontroll var enligt Foucault en förutsättning och en motvikt till liberalismen *frihet*. I liberalismens följe kommer även en farokultur att spridas, där frihetens motpol blir faran. Foucault beskriver det på följande sätt i *BF*: ”Vi kan helt enkelt se en simulering av faroskräcken, som på ett sätt är liberalismens villkor, dess inre psykologiska och kulturella korrelativ. Utan farokultur, ingen liberalism.”⁶⁵ Man kan även kort nämna att farokulturen är av en biopolitisk karaktär: det rör sig om rädslor för sexuellt avvikande beteende, skräcken för veneriska sjukdomar hos prostituerade, och degenereringen av rasen, familjen och individen etc.⁶⁶

⁶³ Foucault, *Biopolitikens födelse*, s.247.

⁶⁴ I det här avseendet talar vi om den negativa friheten, om friheten från hinder, förbud och tvång som skulle störa marknadens frihet, eller hota konsumentens frihet att köpa och sälja produkter. Foucault *Biopolitikens födelse*, s. 75-76.

⁶⁵ Foucault, *Biopolitikens födelse*, s. 79.

⁶⁶ Foucault, *Biopolitikens födelse*, s. 79.

Vi skall nu lämna det klassiska liberalismens regerandekomplex och röra oss framåt i tiden till nyliberalismens regerandekomplex och analysera det så kallade nyliberala subjektet.

2.2 Nyliberalismens regerandekomplex

”Nyliberalismen är inte Adam Smith; nyliberalismen är inte marknadssamhället; nyliberalismen är inte Gulag på kapitalismens lömska skala”⁶⁷ Med viss ironi öppnar Foucault upp för det *nya* med nyliberalismen och de transformationer som har skett sedan efterkrigstidens dagar. Nyliberalismen åberopar inte längre den klassiska liberalismens laissez-faire politik. De tyska ordoliberalerna (från Freiburgskolan) ansåg att den klassiska liberalismens betraktelse av marknadens konkurrens och bytesprincip som något som uppstod naturligt var ett uttryck för en ”naturalistisk naivitet”. Man hade enligt ordoliberalismens nyckelfigurer som Walter Eucken och Wilhelm Röpke inte förstått att marknaden och konkurrensen inte var naturliga fenomen som uppstod spontant, utan tvärtom var det en artificiell verklighet som behövde konstrueras.

Foucault framhäver hur ordoliberalernas nya förståelse av marknadens (konkurrensens) formella struktur var influerad av Edmund Husserls fenomenologi, som citatet nedan belyser.

Och på samma sätt som en formell struktur för Husserl inte ges i åskådningen utan ett visst antal betingelser, uppträder konkurrensen som en väsentlig ekonomisk logik, och ger upphov till sina effekter, endast under ett visst antal betingelser som måste säkerställas på ett noggrant och artificiellt sätt. Det vill säga att den rena konkurrensen inte är en primitiv givenhet.⁶⁸

Man kan förstå citatet ovan som att Foucault analyserar hur en nyliberal regerandekonst börjar avtecknas mot bakgrunden av en annan förståelse av konkurrensens och marknadens artificiella natur som leder till ett misskrediterande av laissez-faire politiken. I och med att marknaden inte styrs av några naturgivna lagar utan, tvärtom är av en artificiell karaktär, måste man enligt de tyska ordoliberalerna utöva en aktiv och varsam ekonomisk politik för att förhindra monopol och andra obalanser i den sociala väven. Det nyliberala regerandekomplexet informeras av ett helt nytt vetande, som är totalt främmande för den klassiska liberalismens rädsla för ekonomiska interventioner. Foucault understryker att en nyliberal politik kan ingripa i ekonomins spel i lika stor utsträckning som keynesianismens välfärdspolitik, distinktionen ligger i naturen för ingreppen. Man

⁶⁷ Foucault, *Biopolitikens födelse*, s.126

⁶⁸ Foucault, *Biopolitikens födelse*, s. 121. Foucault beskriver hur det fanns en intellektuell koppling mellan Walter Eucken och Edmund Husserl, båda tillhörde Freiburguniversitetet och skall ha umgåtts privat. Foucault tydliggör den fenomenologiska influensens betydelse för ordoliberalernas nya ekonomiska politik. Det är genom att förstå marknadens konkurrens som ett ”väsen” vars effekter bara kan uppkomma, om man bejakar dess inre struktur, som ordoliberalerna kan kritisera den klassiska liberalismens förståelse av konkurrensen som en ”primitiv givenhet”. Konkurrensen uppkommer alltså inte som ett naturligt fenomen, utan som citatet belyser fungerar den genom en liknande logik som Husserls åskådning, det vill säga den formella strukturen av konkurrensens ”väsen” kan bara uppkomma genom att man säkerställer att rätt betingelser finns för att dess effekter skall kunna komma till uttryck.

skulle enligt ordoliberaler som Eucken, Röpke och Alexander Rüstow inte reglera marknadsekonomins faktiska mekanismer utan endast dess existensbetingelser, även kallad: en ramens politik. Foucault lyfter upp ett intressant exempel på en ramens politik, som i min mening vittnar om hur man skulle kunna förstå ett biopolitisk nyliberalt regerandekomplex. Foucault exemplifierar detta med en text av Eucken, (*Grundsätze* 1952). I texten ifråga analyserade Eucken hur man skulle få de europeiska jordbruken att fungera i en marknadsekonomi.⁶⁹ För att formulera problematiken extremt kort, så var majoriteten av dessa jordbruk tekniskt underutvecklade och dessutom överbefolkade. Den förnuftiga åtgärd som kan vidtas enligt en ramens politik, agerar på ramen själv: ”De goda interventionerna gäller ramen, det vill säga först och främst befolkningen. Jordbruksbefolkningen är för stor – alltså måste man minska den genom interventioner som tillåter befolkningen att flytta, migrationer etc.”⁷⁰

Foucault betonar att en ramens politik agerar på element som inte är direkt ekonomiska utan snarare demografiska, den berör livet hos befolkning och tar andra fenomen i beaktning som utbildning, teknologi och ser över förändringar som behövs göras i det juridiska ramverket etc.⁷¹ Foucault visar även men detta exempel på hur den radikala ekonomiska-staten som skapades i efterkrigstidens Tyskland, modellerade sitt samhälle efter marknadsekonomins premisser.⁷² Det nyliberala regerandets uppgift är att i enlighet med en ramens politik möjliggöra betingelserna för marknadsekonomins bästa möjliga funktion samhället. Konsekvenserna av denna politik blir att man kontinuerligt griper in i sociala element (som lagstiftning, utbildningsmöjligheter, tillgång till teknologi) och modulerar dem efter marknadens behov – annorlunda uttryckt är det mer eller mindre marknadsekonomi som styr det nyliberala samhällets utformning.⁷³ De tyska ordoliberalerna förespråkade ett samhälle modellerat efter företaget som den formande principen för samhällskroppen. Det ville se ett samhälle uppbyggt av småföretag, privat egendom och naturliga gemenskaper. Dessa naturliga gemenskaper som familj, vänner och grannar skulle kunna ersätta staten som social hjälpinstans vid behov. En nyliberal tendens som Foucault betonar som viktigt, är den privatiserade socialpolitiken och de privata försäkringsmekanismerna. Det handlar om en direkt förflyttning av ansvaret för risker och olyckor från staten, till individen. Den tyska ”socialpolitiken” har i dess nyliberala form inte längre jämlikhet som mål, i bemärkelse av en

69 Foucault, *Biopolitikens födelse* s.134.

70 Foucault, *Biopolitikens födelse* s. 134-135.

71 Foucault, *Biopolitikens födelse* s.135.

72 Foucault, *Biopolitikens födelse* s. 118.

73 Foucault understryker att anledningen att han uppehållit sig så länge vid den tyska modellen av nyliberalism är att det är den modellen som fått genomslag i den franska ekonomiska politiken och i andra länders liberala teoretiserande. Foucault, *Biopolitikens födelse* s. 163.

jämnare lönefördelning, tvärtom är ojämlikheten ett nödvändigt ont, som Foucault beskriver det: ”Grovtt sagt krävs det att vissa har arbete och andra inte, eller att det finns höga och låga löner, att priserna stiger och sjunker, för att regleringarna ska fungera.”⁷⁴ Nyliberalismen lämnar både idén om full sysselsättning och föreställningen om en aktiv socialpolitik som med olika statliga försäkringsmekanismer och inkomstfördelning skulle kunna mildra kapitalismens effekter. De statliga välfärdsapparaterna som är förknippade med en biopolitisk maktstruktur, förvandlas i det nyliberala regerandekomplexet alltmer till privata försäkringar och vårdinrättningar som bygger på individens eget kapital och tillgångar. I ett nyliberalt samhälle träder den omhändertagande *staten* i bakgrunden och i dess ställe infinner sig den ekonomiska marknadslogiken. Det är den ekonomiska tillväxten och privat egendomen som ska tillgodose individens behov för hälsa och sjukvård. Oundvikligen leder den privatiserade socialpolitiken till ett ojämlikt samhälle, vilket i sig är en förutsättning för att det ekonomiska spelet skall fungera enligt en nyliberal logik. Den biopolitiska makten antar oundvikligen nya former i ett nyliberalt samhälle. Och i stor utsträckning är det genom icke-statliga medel som makten över livet utövas i ett nyliberalt regerandekomplex.

I den kommande delen ska vi undersöka hur det nyliberala regerandet som vi nu har bekantat oss med, förändrar sättet att se på subjektet som en *homo economicus*, en ekonomisk människa. Detta framgår tydligt i den amerikanska nyliberalismen och i synnerhet i Gary S. Beckers teori om humankapitalet och hans kontroversiella analyser av sociala förhållanden och mänskligt beteende utifrån ett ekonomiskt betraktelsesätt. Foucault återkommer i flera föreläsningar i *BF*, till Beckers analytiska ansats att närma sig de sociala fälten utifrån ekonomins förklaringsmodell. Det är tämligen uppenbart att han ser något signifikant framträda i Beckers tänkande, som vi nu ska titta närmare på.

2.3 Det nyliberala subjektet

I den nionde föreläsningen i *BF* utlägger Foucault vägen till teorin om humankapitalet genom den nyliberala kritiken av den klassiska ekonomins bristande analys av arbetets problematik, som aldrig analyserats i någon rigorös mening. I sammanhanget vänder han sig passande nog till Marx och beklagar det faktum att nyliberalerna av principiella skäl inte konsulterat Marx omfattande analyser av arbetet i allmänhet och i synnerhet det abstrakta arbetet. Teorin om det abstrakta arbetet, framhäver bland annat att en väsentlig aspekt av arbetets realitet har gått förlorad, nämligen hela

⁷⁴ Foucault, *Biopolitikens födelse*, s. 136.

den mänskliga dimensionen bakom produktionsprocessen som totalt abstraherats inom kapitalets logik.⁷⁵ Det enda som beräknas i en kapitalistisk produktionsprocess är den tid och den arbetskraft som krävts för att färdigställa en viss marknadsprodukt, följaktligen försvinner alla de variabler som tillkommer det faktum att arbetskraften är levande människor och inte maskiner.

De nyliberala teoretikerna ville finna andra vägar till att analysera arbetet utan att problematisera den kapitalistiska logiken och dess produktionsprocess. Den påfallande abstraktionen av arbetet hade enligt amerikanska nyliberaler som Theodor Schultz, Jacob Mincer och Becker inget samband med kapitalismens egentliga sätt att fungera, utan arbetets abstraktion skulle enligt dem kunna förklaras genom ofullkomligheten i de ekonomiska reflektionerna kring arbetet. På 1950 och 60-talet initierades i USA teoretiska ansatser till att analysera arbetet i strikt ekonomiska termer och det är utifrån den här kontexten som idén om humankapitalet framträder hos Chicagoskolans ekonomer Schulz, Becker och Mincer. Hur kan vi då förstå teorin om humankapitalet? Det är föreställningen att alla arbetare har ett visst humankapital, varav kapitalet är helheten av alla ens förmågor och specifika kompetenser som kan sägas vara av både psykisk och fysisk natur. Här kan nämnas alla de egenskaper och kvalitéer som kan göra en person anställningsbar, exempelvis: en avslutad examen, hög social kompetens, goda språkkunskaper, tekniskt lagd, god fysik, och förmåga att resonera logiskt etc. Humankapitalet är mera precist: det kapital som arbetaren själv besitter med både medfödda och förvärvade egenskaper som förväntas ge en viss avkastning i lön på en arbetsmarknad. Utbildning blir således enligt Becker till en viktig investering i det egna humankapital, men även barndomen ekonomiseras i en nyliberal anda där moderns omvårdnad av barnet kan ses som en affektiv investering som är mätbar i tid och som renderar en förädling av det framtida humankapitalet hos barnet.⁷⁶ Foucault analyserar ingående följderna av detta sätt att betrakta arbetet, utifrån arbetarens perspektiv som ett humankapital, eller en så kallad ”kompetens-maskin” som producerar inkomstflöden.⁷⁷ Det handlar, mera precist om att den maskinella aspekten av arbetaren, dess kapital, alltså den kompetens eller skicklighet som säljs för ett visst pris som erhålls i lön, inte går att separera från arbetaren själv. Denna konception av arbetaren förvandlar honom till ett eget företag, med allehanda investeringsmöjligheter som kan generera produktionen utav inkomstflöden. Med denna konception aktualiseras en förnyad version av den klassiska *homo economicus*, för att citera Foucault: ”I nyliberalismen – och detta döljer den inte, utan säger det helt öppet – återvänder man förvisso till en teori om *homo economicus*, men denna *homo economicus* är inte alls en part i ett byte. *Homo economicus* är en entreprenör, sin egen

⁷⁵ Karl Marx, *Kapitalet. Kritik av den politiska ekonomin: Första boken. Kapitalets produktionsprocess*, övers. Ivan Bohman (Lund: Arkiv Förlag, 2013), s. 98

⁷⁶ Foucault, *Biopolitikens födelse*, 201.

⁷⁷ Foucault, *Biopolitikens födelse*, 196-198.

entreprenör.”⁷⁸ Vad innebär det egentligen att vara sin egen entreprenör? Det innebär att kontinuerligt investera i det egna humankapitalet och ta *risiker* och *val* som förutsätter kostnadskalkyler där fördelar (högre lön, emotionell tillfredställelse, flexibilitet, inflytande) vägs mot kostnader (tid, ansträngningar, att behöva flytta, utgifter). Wendy Brown beskriver hur i princip allt man gör kan ses som en investering i det egna humankapitalet, från att gå på någon kvällskurs i administration, till att förändra sitt utseende.⁷⁹ Foucault formulerar den nyliberala rationaliteten på följande sätt: ”Det man vill uppnå är alltså inte ett samhälle som underkastats varans effekter, utan som underkastas konkurrensens dynamik, det är inte ett snabbköpssamhälle, utan ett företagssamhälle.”⁸⁰ Idén om konkurrensen är en essentiell aspekt av den nyliberala rationaliteten och teorin om humankapitalet fångar in och förkroppsligar den nya ekonomiska människans konkurrerande *natur*. Naturligtvis rör det sig om en artificiell natur som måste konstrueras och alstras i det sociala livets praktiker. Den konkurrerande anda som genomsyrar det nyliberala samhället har därigenom även spelat en stor roll i försvagandet av fackliga rörelser och politiska sammanslutningar.⁸¹

Jason Read analyserar i sin artikel ”A Genealogy of Homo-Economicus” hur skillnaden mellan arbete och kapital suddas ut med teorin om humankapitalet. Read framhäver hur själva idén om humankapitalet eller det entreprenöriella självet leder till att man eliminerar det utnyttjande elementet i arbetet.⁸² Genom att förvandla arbetaren till sitt eget företag, gör man individen till en kapitalist. Read formulerar det som följer:

”The opposition between capitalist and worker has been effaced not by a transformation of *the mode of production*, a new organization of the production and distribution of wealth, but by the mode of subjection, *a new production of subjectivity*.”⁸³

Det egendomliga, som citatet understryker är att förhållandet mellan arbete och kapital de facto inte har förändrats, utan den enda skillnaden består i produktionen av en annan form av subjektivitet. Det räcker sålunda med att modulera sättet en individ förstår sig själv genom att låta en annan rationalitet genomsyra de praktiker och den miljö individen verkar inom, för att göra sig av med bilden av lönearbetets exploaterande karaktär. Det entreprenöriella självet bygger krasst på att individer skall ta ansvar för sin egen framgång eller sitt eventuella misslyckande. Det rör sig, med andra ord om att det entreprenöriella självet *väljer* att arbeta och att kontinuerligt investera i sig själv som ett företag.

78 Foucault, *Biopolitikens födelse* s. 197.

79 Brown, *Undoing The Demos*, s.36-38.

80 Foucault, *Biopolitikens födelse*, s. 140.

81 Se David Harvey, *A Brief History of Neoliberalism* (Oxford:Oxford University Press, 2005).

82 Read, ”A Genealogy of Homo-Economicus”, s. 31-32.

83 Read, ”A Genealogy of Homo-Economicus”, s. 32.

Den nyliberala konceptionen av humankapitalet och det entreprenöriella självet berör i högsta grad en biopolitisk problematik. Det handlar om att programmera individer till att betrakta hela sitt mänskliga liv som ett företag. Mitchell Dean sammanfattar i sin *Critical and Effective Histories* på ett tydligt sätt konsekvenserna av nyliberalismens entreprenöriella logik, som följer: ”Neoliberalism is a peculiar art of political invention that at once problematises the state by an invocation of choice as it multiplies the domains of life restructured according to the norms of the market.”⁸⁴ Dean belyser hur man i det nyliberala regerandekomplexet gjort bruk av begreppet *valfrihet*, vilket har öppnat upp för andra icke-statliga ingrepp i livssfären som alltmer präglas av marknadens normer. Ironiskt nog har man i det nyliberala regerandekomplexet genom bruket av det tvetydiga begreppet *valfrihet* intensifierat makten över livet. Det handlar om att låta individen ta ansvar för alla dimensioner i det sociala livet, dess logik bygger som sagt på *valfrihet*. Frågan om val genomsyrar det nyliberala subjektets existens, allt från att välja rätt utbildning, rätt försäkring, rätt skola till sina barn, till att välja rätt kontaktnät och bekantskaper. Den nyliberala existensen utgörs av ett strategiskt och ekonomiserande förhållande till livet, där individens entreprenöriella och konkurrerande egenskaper framhävs i stort som smått.

I Beckers kontroversiella analyser av mänskligt beteende tillämpas en ekonomisk modell på allt från äktenskap, utbildning, kriminalitet, fertilitet, självmord etc.⁸⁵ Man kan tillämpa en ekonomisk analys på alla typer av beteenden, även irrationella förutsatt enligt Becker att: ”Homo economicus är den som accepterar verkligheten.”⁸⁶ Vad innebär det då att acceptera verkligheten? Det innebär som Foucault förklarar det, att den ekonomiska människan svarar systematisk (icke-slumpartat) på förändringar eller modifikationer i miljövariablerna. Den nyliberala *homo economicus* är följaktligen möjlig att reglera utifrån miljömässiga tekniker, som har sin bakgrund i behaviorismen hos Skinner. Dessa miljömässiga tekniker vidareutvecklades till den miljöpsykologi som var på modet i USA på 1970-talet.⁸⁷

Foucaults analys kastar ett starkt ljus på *homo economicus* drastiska omvandling, från att ha varit en frihetens atom, (som man skulle lämna ifred) i den klassiska liberalismen, till att ha blivit ett formligt objekt för miljömässiga tekniker i nyliberalismen. Foucault uttrycker det sålunda: [D]enna *homo economicus* framstår som någon som är lätthanterlig, någon som systematiskt kommer att svara på de systematiska modifikationer som man på ett artificiellt sätt inför i miljön. *Homo economicus* är någon som det i allra högsta grad går att regera över. Från att ha varit en

84 Dean, *Critical and Effective Histories*, s.193.

85 Newheiser, ”Foucault, Gary Becker and the Critique”, s. 1-3.

86 Foucault, *Biopolitiken födelse*, s. 233.

87 Foucault, *Biopolitikens födelse*, s. 226.

oantastlig partner i *laissez-faire*, framstår *homo economicus* nu som ett korrelat till en förmåga att regera.⁸⁸

Det är anmärkningsvärt vad citatet ovan beskriver, hur den nya *homo economicus* är lätthanterlig och formbar inför justeringar i miljön och att det är ett subjekt som ”i högsta grad går att regera över”. Det är svårt att tänka att Foucault skulle kunna se denna miljömässiga manipulation av det ekonomiska subjektet som ett framsteg. Det nyliberala subjektet formas utifrån en indirekt styrning, som verkar genom subtila miljömässiga tekniker, som går alldeles utmärkt att kombinera med det nyliberala samhälle som styrs och moduleras utifrån marknadens logik. Dean problematiserar på ett träffande sätt två olika sätt att förstå frihetens roll i nyliberalismens regerandekomplex, som han formulerar det: ”Liberal practices of government might act on *free* subjects, i.e. those that exercise some type of choice. It equally might act on *free subjects*, those whose subjection operates through the exercise of choice.”⁸⁹

Om vi drar oss till minnes Foucaults maktbegrepp och dess relation till frihet, det vill säga att makt bara går att utöva på ett subjekt som har valmöjligheter, så blir den problematik som Deans citat framhäver tydligare, nämligen att i nyliberalismen fungerar den valmöjlighet, som skulle garantera subjektet ett visst mått frihet, som själva premisen för subjektivering. Det är genom valmöjlighetens medel som nyliberalismens marknadslogik kan tränga in i livets alla domän och verka subjektiverande genom *valets* indirekta styrning. Denna indirekta styrning framstår som tämligen kompatibel med en biopolitisk makt, något som David Newheiser har argumenterat för i sin artikel ”Foucault, Gary Becker and the Critique of Neoliberalism.”⁹⁰ Newheiser lyfter fram hur den nyliberala indirekta styrningen av befolkningen i högsta grad är förenlig med marknadsekonomin *valfrihet*. Det nyliberala regerandet bygger på att forma individers handlingar indirekt genom att i stor utsträckning göra bruk av biopolitiska medel som statistik och demografi. Statistiska mätningar och ekonomiska analyser används idag för att kunna kalkylera och modulera individers uppförande genom ingrepp i miljön eller det sociala livets ramverk.⁹¹ Read betonar även han hur marknadsekonomin är exemplarisk för indirekt styrning av befolkningen.⁹²

88 Foucault, *Biopolitikens födelse*, s. 234.

89 Dean, *Critical and Effective Histories*, s.193.

90 Newheiser, ”Foucault, Gary Becker and the Critique”, s. 1-3.

91 Ett annat exempel på indirekt styrning skulle möjligtvis kunna vara den arbetslöshetspolitik som förts med strängare åtgärder som Fas III som ska verka som ett avskräckande medel, så att arbetslösa självmant anstränger sig än mer desperat för att hitta sysselsättning, så att man kan undvika den horribla existensen som Fas III innebär.

92 Newheiser, ”Foucault, Gary Becker and the Critique”, s. 14-15.

2.4 Det skuldsatta subjektet

Den ekonomiska skulden har blivit ett samhällsligt fenomen som mer än något annat tycks utmärka vår aktualitet, från de europeiska skuldkriserna på nationell nivå, till de eskalerade individuella skulderna för huslån, studier och kreditkonsumtion. Maurizio Lazzarato beskriver i sin *The Making of the Indebted Man*, skulden som det moderna paradigmet för det nyliberala samhälle som växt fram sedan slutet av 1970-talet. Det rör sig om en *skuld* vars natur är både moralisk och ekonomisk, och som för med sig subjektiverande effekter och specifika livsformer som graviterar kring *skuldens* effekter.⁹³ Lazzarato betonar att det entreprenöriella självet eller human kapitalet som Foucault analyserade i *BF* måste betraktas utifrån relationen mellan fordringsägaren och gäldenären, den asymmetriska maktrelation som genomsyrar det moderna kapitalistiska samhället, enligt honom.⁹⁴ Idag är vi alla mer eller mindre skuldsatta, skulden har trängt in i livets sfär och är på så sätt en väsentlig del av vår tids biopolitik och de subjektformer som produceras som Lazzarato formulerar det: ”In other words debt reconfigures biopolitical power by demanding a production of subjectivity specific to the indebted man”.⁹⁵

Även Wendy Brown betonar att man måste betrakta det individuella humankapitalet i en större social kontext, som ett humankapital både för sig själv och familjen, men också för företaget och för staten. Detta synsätt implicerar enligt Brown att det subjekt som förväntas vara sitt eget kapital, alltid är utsatt för risker och misslyckande som oundvikligen är av en samhällslig och ekonomisk natur.⁹⁶ Det problematiska är annorlunda uttryckt att det entreprenöriella självet alltid står i relation till samhällets socio-politiska belägenhet och är ytterst sårbar när det kommer till strukturella omvandlingar i den politiska ekonomin, som de europeiska skuldkriserna vittnar om tillsammans med bolånekrisen i USA.⁹⁷ Lazzarato formulerar det tragiskt ironiska i att förvandla allt från chefen, till arbetaren och även den arbetslösa förmånstagaren till sin egen entreprenör:

In the debt economy to become human capital or an entrepreneur of the self means assuming the cost as well as the risks of a flexible and financialized economy[...] To make an enterprise of oneself (Foucault) — that means taking responsibility for poverty, unemployment, precariousness,

93 Lazzarato, *The Making of the Indebted Man*, s. 89-93.

94 Read, ”A Genealogy of Homo-Economicus”, s. 36.

95 Lazzarato, *The Making of the Indebted Man*, s. 104.

96 Brown, *Undoing The Demos*, s.36-38.

97 Det höga riskspel som utspelas i den finansiella världens digitaliserade och globala börshandel, där finansbubblor ackumuleras, och byggs upp för att sedan spricka, med välkända följder som att banker går i konkurs och att staten får stå för notan och köpa ut banken. Konsekvenserna av den suveräna skulden som Lazzarato understryker får alltid betalas av befolkningen i form av höjda skatter och radikala budgettätstramningar i välfärden. För att inte tala om de drastiska följderna av bolånekrisen i USA där flera miljoner blev hemlösa, eller dagens skuldsatta Grekland vars öde ligger i händerna på den mäktiga Trojkan (EU-kommissionen, IMF och ECB).

welfare benefits, low wages, reduced pensions, etc., as if these were the individual's "resources" and "investment" to manage as capital, "his" capital.⁹⁸

Föreställningen om det ansvarsfulla subjektet, det entreprenöriella självet blir absurd, i en ekonomi som finansialiserats och alltmer förvandlats till en skuldeekonomi. En viktig aspekt som Lazzarato belyser är hur det nyliberala subjektet förväntas "arbeta på självet" och hela tiden förhålla sig rationellt (applicera en ekonomisk kalkyl på alla livsval) och förhandla med sig själv. Det entreprenöriella självet och idén om human kapitalet för enligt Lazzarato med sig specifika livsformer. Lazzarato, Brown, Oksala och Read tar alla upp mångfaldigandet av tekniker för självomsorg och självhjälpsböcker som symptomatisk för den nyliberala rationalitetens förskjutning av ansvaret på individen. Det är individen som har *friheten* och *ansvaret* att skapa sig själv och sin identitet. Det nyliberala regerandekomplexet för med sig imperativet "att arbeta på självet" och skapa sin framgång genom rätt livsföring och livsval. Man kan se att vi fortfarande rör oss inom ett biopolitiskt paradig, om än med en väldigt individualistisk logik som bygger på självteknologier och indirekt styrning. Det finns en tendens att förknippa den biopolitiska makten med den byråkratiska ineffektiva välfärdsstaten, som nyliberalerna vill demontera och privatisera.⁹⁹ Men att tro att biopolitiska strategier skulle upphöra på grund av reduktionen av välfärdsstaten vore något av en naivitet. Makten över livet tycks alltid finna nya uttrycksformer, i allt från privata försäkringar, till auktoriteten hos medicinska experter, eller den stränga politiken för arbetslösa.¹⁰⁰ Det är tämligen uppenbart att även migrationspolitiken, med allt vad det innebär från obligatorisk ID-kontroll, till fastställande av ålder och hälsokontroller, till omhändertagandet och integrationen i samhället befattar sig med en i högsta grad biopolitisk problematik.

2.5 Frågan om motstånd

Avslutningsvis skall vi återvända till Foucaults maktanalytik som fungerat som ett ramverk för undersökningen av de tre begreppen biopolitik, regerandekomplexet och det nyliberala subjektet. Den fråga som Foucaults maktanalytik lämnar oss med är hur vi kan tänka kring motståndets möjlighet? I sammanhanget kan en återgång till *SH* vara hjälpsam för att beröra motståndets problematiska natur, som Foucault belyser det:

Det finns alltså inte i förhållande till makten – *en* plats för den stora Vägran – revoltens själ, alla upprors centrum, revolutionärens rena lag. Istället finns det *många* motstånd av olika slag: möjliga, nödvändiga osannolika, spontana, vilda, isolerande, samordnande, smygande, våldsamma, oförsonliga, kompromissvilliga, egennyttiga eller beredda till offer; definitionsmässigt kan de bara existera inom maktrelationernas strategiska fält.¹⁰¹

98 Lazzarato, *The Making of the Indebted Man*, s. 51.

99 Oksala, "Neoliberalism and Biopolitical Governmentality", s.61.

100 Oksala, "Neoliberalism and Biopolitical Governmentality", s.61.

101 Foucault, *Sexualitetens historia*, s. 106.

Det finns som vi kan se en mångfald av heterogena motståndspunkter, motrörelser, motkrav, och motuppföranden som alla befinner sig *inom* maktrelationernas strategiska fält. Makten har ingen *utsida*, vars fulländade frihet skulle kunna uppnås med en revolution eller en emancipatorisk politik. *Friheten* som *makt*, existerar bara i den mån de praktiseras på maktrelationernas strategiska fält. Det rör sig med andra ord alltid om partikulära yttringar av *frihet* och *makt* i relationella konstellationer mellan styrkeförhållanden. Foucault understryker att detta inte ska tolkas som att allt motstånd är dömt till nederlag eller att reella förändringar skulle vara omöjliga. Historien vittnar tvärtom om hur olika motrörelser och motuppföranden på lång sikt har förändrat maktrelationernas strategiska fält och hur vissa diskurser har diskvalificerats i utbyte mot andra.¹⁰² Men frågan som reser sig med Foucaults motståndsbegrepp är vad är dess egentliga mening? Om du alltid befinner dig inom maktrelationernas fält och det enda du kan hoppas på är små strategiska justeringar inom detta fält, eller att ”inte bli styrd riktigt så mycket” så kan motståndet framstå som rätt meningslöst. I och med *maktens* totala decentralisering, den är överallt i hela samhällsväven, så är det även svårt att veta vad det är man faktiskt gör motstånd mot. Om vi tar biopolitikens maktparadigm som exempel, hur gör man motstånd mot alla de nya maktteknologier som centerats på livet? Foucault ger två svar, det ena har vi redan varit inne på, genom ett omvändande av livets begrepp, som han formulerar det i *SH*: ”livet som politiskt mål har på något sätt tagits bokstavligt och vänts mot det system som tagit sig för att kontrollera det.”¹⁰³

Poängen är för att fatta mig extremt kort, om man kan se detta som ett egentligt motstånd, eller om det bara är en reproduktion av det biopolitiska maktparadigmet och diskursen som man använder som insats för det egna intresset, rätten till ett annat liv, med allt vad det kan innebära. Det kan också förehålla sig så att det är svårt att acceptera ett motståndsbegrepp som inte rymmer möjligheten till ett utanför, ett utanför diskursen och maktfältet. Det andra svaret finner vi i möjligheten till motuppförandet. I *STB* talar Foucault om motuppförandet i dess mer moderna form och tar upp en rad exempel för hur vi kan förstå motuppförandet.¹⁰⁴ Det som tycks karakterisera

102 Foucault uttrycker däremot en tydlig misstänksamhet mot frihetsbegreppets roll i alla former av eskatologiska narrativ som strävar efter ett maktlost tillstånd, eller någon absolut frihet. Michel Foucault, ”The Ethics of the Concern for Self as a Practice of Freedom” ur: *M. Foucault Essential Works Vol. 1* (New York: New Press, 1997).

103 Foucault, *Sexualitetens historia*, s.145.

104 Foucault hävdar att det finns en hel reservoar av fenomen som skulle kunna kallas motuppförande. Han nämner till exempel när den militära rekryteringen (värnplikten) blev en slags medborgerlig dygd, och det rätta moraliska uppförandet ansågs vara att ge sig ut i krig för att försvara nationen, vapenvägran blev i den kontexten, ett tydligt moraliskt motuppförande. Han belyser hur motuppföranden och nya olydnadsformer yttrar sig i allt från politiska organisationer, religiösa grupper som Kväkarna, eller hos de fattiga som vägrade ta emot den kontrollerande socialmedicinen.

motuppförandet är att aktivt agera för att inte blir styrd eller vägled på ett visst sätt.¹⁰⁵ Motståndet som ett motuppförandet antar hos Foucault en synnerligen individualiserad form, som bygger på individens subtila vägran att styras på ett visst sätt. Det individualiserade motuppförandet väcker vissa betänkligheter, då vi har sett att *valfriheten* själv kan verka som ett medel för subjektivering i det nyliberala regerandekomplexet. Den individualistiska logiken i nyliberalismen öppnar upp för en mångfald av beteenden och individer som genom sin *valfrihet* konstituerar sig själva och sina liv. Men samtidigt är det just genom denna *valfrihet* som man regeras och indirekt subjektiveras. Det problematiska är hur man ska kunna skilja på ett genuint motuppförandet och på *valfrihetens* motsägelsefulla individualism.

Det som Foucaults analys av det nyliberala regerandekomplexet belyser är dess funktion som en sanningsregim, vilket i sig öppnar för ett helt annat bemötande av dess problematik. Oksala beskriver i sin artikel "Neoliberalism and Biopolitical Governmentality" hur man kan se nyliberalismen som en form av sanningsregim och en bestämd politisk ontologi som genomsyrar vår samtid och vår möjlighet att formulera politiska omdömen. Det handlar mer precist: om att nyliberalismens regerandekomplex (dess ekonomiska politik och marknadslogik) har blivit ett slags sunt förnuft, vars ekonomiska sanningar är höjda i en slags oantastbar sfär. Alla former av kritik av den nyliberala ekonomins sanningar blir som Oksala skriver irrationella i relation till denna sanningsregim. Oksala har formulerat problematiken dylikt:

This means that the Left has not been duped by dubious ideological propaganda into accepting neoliberal economic policies: it has been defeated by truth. Truth poses a far more difficult political conundrum than ideology or the restoration of class privilege because opposing it politically appears irrational [...] The absurd question that the Left has had to face is: How can one resist economic truth politically?¹⁰⁶

Oksala berör genom Foucaults begrepp en väsentlig aspekt av det komplexa förhållande som vi idag står inför, nämligen hur man ska kunna bryta den nyliberala hegemonin och öppna upp för andra ekonomiska diskurser, andra *möjliga* regerandekomplex och fråga efter vad som skulle kunna vara det moderna regerandets *motuppförande*?

2.6 Slutsats

Vi har under uppsatsen gång sätt hur biopolitiken och regerandekomplexet relaterat till varandra i den nya maktanalytik som Foucault presenterade i *SH* och som han vidareutvecklade i sina två föreläsningsserier *STB* och *BF*, med just begreppet regerandekomplex. I och med upptäckten av det biologiska livet hos befolkningen och dess relation till en miljö och ett levande

105 Foucault, *Säkerhet, territorium, befolkning*, s.190. Se även Foucault "Vad är kritik?" i *Fronesis* nr 36-37.

106 Oksala, "Neoliberalism and Biopolitical Governmentality", s. 60-61.

komplex, uppkommer ett nytt regerandekomplex vars ekonomiska styrning befattar sig med livet hos befolkningen. När man arbetar med *STB* ser man hur regerandekomplexet i dess moderna liberala form blir biopolitisk, dess tydliga objekt för maktutövning är disciplinering och reglering av kroppen och livet hos befolkningen. Ett viktigt begrepp för att förstå relationen mellan biopolitiken och regerandekomplexet är begreppet ”miljö”. I både den klassiska liberalismen och än mer i nyliberalismen är det genom ingrepp i miljön, i livets ramverk, som man kan regera över subjektet och befolkningen. Den klassiska liberalismen har en tydlig föreställning av ekonomins och befolkningens naturlighet, som motiverar dess *laissez-faire* politik. I och med att man förstår ekonomin och befolkningen som naturliga fenomen, vars processer lyder under spontana regleringar, får friheten en ny roll att spela i liberalismens regerandekomplex. Men denna *frihet* är samtidigt tvetydig, då den står i en intim relation till nya risker och en framväxande biopolitisk farokultur – som i sig ger upphov till en mångfald av disciplinära och reglerande teknologier samt nya säkerhetsmekanismer som begränsade just denna *frihet*. I det nyliberala regerandekomplexet förändras bilden av marknaden och konkurrensens ”natur” radikalt, från att ha varit ett naturligt fenomen som skulle uppstå spontant, om det bara lämnades ifred ifrån statliga ingrepp, till att bli ett politiskt mål för regerandet självt hos de tyska ordoliberalerna. Det nyliberala regerandekomplexet intervenerar inte direkt i ekonomin, men tar istället ett starkt grepp om livet hos befolkningen och dess existensbetingelser som modifieras utifrån marknadens behov. I den tyska ordoliberalismen kan vi i synnerhet se hur dess ”socialpolitik” befattar sig med en biopolitisk problematik som rör just frågor kring livet och existensen hos befolkningen. Det går att se en liknande logik hos de två olika formerna av *homo economicus*, liberalismens och nyliberalismens ekonomiska människa. Den klassiska liberalismens ekonomiska subjekt skulle man lämna ifred och ge fritt utrymme åt det naturliga intressets mekanik, som skulle leda till marknadens självreglering. Med denna frihet för ekonomiskt beteende, följde med en baksida som var den risk och farokultur som frambringade säkerhetsdispositiven och intensifierade de disciplinära mekanismerna. Nyliberalismens *homo economicus*, det entreprenöriella självet, är som vi har sett i högsta grad möjlig att regera över. Det är till och med lättare att regera över det nyliberala subjektet än det liberala. Det nyliberala subjektet fostras i någon mån att även regera över sig själv och konstant ”arbeta på självet” genom att investera i sig själv som ett företag. I nyliberalismens regerandekomplex förändras biopolitikens uttrycksformer från att ha kunnat lokaliseras till de kollektiva och statliga välfärdsapparaterna till en alltmer privatiserad sjukvård och privata socialförsäkringsmekanismer. Det är i synnerhet genom föreställningen av humankapitalet och det entreprenöriella självet som vi kan förstå i vilken hög utsträckning som nyliberalismen kan betraktas som biopolitisk. Förvandlingen av det mänskliga livet, till ett kapital och ett företag fungerar som en nyckel för att få tillgång till i princip alla

dimensioner som utgör livet. Biopolitiken har i vår samtid förenats med en nyliberal marknadslogik som opererar, som Newheiser, Dean och Read har visat genom en indirekt styrning som tar plats i det rum som *valfriheten* skapar hos det nyliberala subjektet. Nyliberalismens *frihet* är tvetydig som vi har sett. Regerandet över det nyliberala subjektet möjliggörs just genom denna *frihet* till val, som samtidigt är en essentiell del av ett möjligt motstånd. Den konkurrerande ”natur” som utmärker det entreprenöriella självet kan härledas till det nyliberala regerandekomplexet och till de specifika subjektiveringsformer som det har gett upphov till, varav det skuldsatta subjektet par excellence är utmärkande för vår tid.

Litteraturförteckning

Burchell Graham, Gordon Colin och Miller Peter (red), *The Foucault Effect Studies in Governmentality* (Chicago:University of Chicago Press, 1991).

Brown Wendy, *Undoing The Demos Neoliberalism's Stealth Revolution* (Cambridge, Ma: Zone Books, 2015).

Campbell Timothy och Sitze Adam(red), *Biopolitics A Reader* (Durham and London:Duke University Press, 2013).

Dean Mitchell, *Critical and Effective Histories: Foucault's Methods and historical Sociology* (New York: Routledge, 1994).

Gordon Colin ”Governmental Rationality: An Introduction” i *The Foucault Effect Studies in Governmentality* (Chicago:University of Chicago Press, 1991).

Foucault Michel, *Biopolitikens Födelse*, övers. Gunnar Holmbäck och Sven-Olov Wallenstein, (Hägersten:Tankekraft Förlag, 2014).

Foucault Michel, ”Maktens Maskor” i *Diskursernas Kamp*, övers. Jan Stolpe, (red) Thomas Götselius och Ulf Olsson,(Stockholm/Stehag: Brutus Östlings Bokförlag Symposium, 2008).

Foucault Michel, ”The Birth of Social Medicine” i, *Power Essential Works of Foucault 1954-1984 Vol 3* (red) James D. Faubion, övers. Robert Hurley, (New York: New Press, 2000).

Foucault Michel, *Sexualitetens historia Band 1 Viljan att veta*, övers. Britta Gröndahl (Göteborg: Daidalos AB, 2002).

Foucault Michel ”Subject and Power”, i *Critical Inquiry*, Vol. 8, No. 4 (1982):777-795.

Foucault Michel, *Säkerhet, territorium, befolkning*, övers. Kim West (Hägersten: Tankekraft Förlag, 2010).

- Gordon Colin, "Governmental Rationality: An Introduction", i *The Foucault Effect Studies in Governmentality* (Chicago:University of Chicago Press, 1991).
- Lazzarato Maurizio, *The Making Of the Indebted Man*, övers. Joshua David Jordan (Los Angeles: Semiotext(e), 2012).
- Lemke Thomas, *Biopolitics: An Advanced Introduction*, övers. Eric Frederic Trump, (New York and London: New York University Press, 2011).
- Newheiser David, "Foucault, Gary Becker and the Critique of Neoliberalism", i *Theory, Culture & Society*, vol 33, No. 5(2016):1-19.
- Oksala Johanna, *Foucault On Freedom* (Cambridge: Cambridge University Press, 2005).
- Oksala Johanna, "Neoliberalism and Biopolitical Governmentality", i *Foucault, Biopolitics, and Governmentality*, (red) Nilsson Jakob och Wallenstein Sven-Olov (Stockholm: Södertörn Universitet Förlag, 2013).
- Read Jason, "A Genealogy of Homo-Economicus: Neoliberalism and the Production of Subjectivity" *Foucault Studies*, no 6 (2009):25-36.